

**EKİM DEVRİMİ'NİN DÜŞÜNSEL ETKİSİ VE 1960'DAN
1970'E TÜRKİYE SOLU'NUN İKTİDAR
MÜCADELESİNDE FARKLI KURAMSAL AÇILIMLAR**

**INTELLECTUAL INFLUENCE OF THE OCTOBER
REVOLUTION AND THE LEFT POWER STRUGGLE
DIFFERENT THEORETICAL EXPANSIONS IN TURKEY
FROM 1960 to 1970**

Rasim Berker BANK*

ÖZ

60'lı yılların başlarında yasal alanda örgütlenme fırsatı bulan sol-sosyalist hareketler tarihsel açıdan Türkiye'nin toplumsal dinamiklerinin gelişiminin bir sonucu olarak ortaya çıkmışsa da, bu hareketlerin stratejik temelde geliştirdikleri kuramsal çözümler aralarındaki tüm farklılıklara rağmen esas olarak Ekim Devrimi deneyiminin ortaya koyduğu düşüncelere dayanmaktadır. Bu çalışmaya konu olan temel sorunsal emperyalist aşamada az gelişmiş ülkelerde sosyalist devrimlerin gerçekleşmesi noktasında Ekim Devrimi'nin Türkiye sol'u üzerindeki kuramsal etkisinin hangi noktalarda ortaya çıktığını göstermekle birlikte; Yön (Dergi), TİP (Türkiye İşçi Partisi) ve MDD (Milli Demokratik Devrim) şeklinde ifade edilen siyasi hareketlerin egemen sınıflara karşı yürüttüğü hegemonya mücadelesi süresince, siyasal iktidarın ele geçirilmesine ilişkin kuramsal temelde geliştirdikleri farklı bakış açılarını ele almaktadır.

* Dr. Öğretim Üyesi, Giresun Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, berkerberker@hotmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3292-9274>.

* Makale Geliş Tarihi: 24.07.2019
Makale Kabul Tarihi: 02.10.2019

Anahtar Kelimeler: Emperyalizm, Azgelişmişlik, Sosyalizm, Aşamalı Devrim.

ABSTRACT

While the leftist-socialist movements which found the opportunity to organize legally in the beginning of the 1960s emerged as a result of the development of Turkey's historical social dynamics, the theoretical analyses that these movements developed strategically were based on the ideas brought forward by the October Revolution, despite all the differences between them. The research question discussed in this study concerns the period when the theoretical influence of the October Revolution on the Turkish left emerged in relation with the materialization of the socialist revolutions in underdeveloped countries during the imperialist epoch and addresses the different views developed theoretically on the seizure of political power during the hegemonic struggle of the political movements known as Yön (a Kemalist magazine), TİP (the Turkish Labor Party) and MDD (the National Democratic Revolution) against the dominant classes.

Keywords: Imperialism, Underdevelopment, Socialism, Gradual Revolution.

GİRİŞ

20. yüzyılın ikinci yarısının başlarında yasal alanda örgütlenme fırsatı bulan sol-sosyalist hareketler tarihsel açıdan Türkiye'nin toplumsal dinamiklerinin gelişiminin bir sonucu olarak ortaya çıkmışsa da, bu hareketlerin stratejik temelde geliştirdikleri iktidar mücadelesi aralarındaki tüm farklılıklara rağmen esas olarak Ekim Devrimi deneyiminin tarihsel açıdan ortaya koyduğu bir dizi kuramsal çözümlere dayanmaktadır. Bu çalışmaya konu olan temel sorunsal emperyalist aşamada azgelişmiş ülkelerde sosyalist devrimlerin gerçekleşmesi noktasında Ekim Devrimi'nin Türkiye sol'u üzerindeki kuramsal etkisinin hangi noktalarda ortaya çıktığını göstermekle birlikte; 60'lı yılların başlarında yasal siyasal alanda faaliyet yürüten sol-sosyalist hareketler ile 70'li yılların başlarında kendi meşruluk alanlarını oluşturmaya başlayan silahlı sol örgütlerin egemen sınıflara karşı yürüttüğü hegemonya mücadelesi süresince, siyasal iktidarın ele geçirilmesine ilişkin kuramsal temelde geliştirdikleri farklı

bakış açılarını ele almaktadır. Ayrıca, farklı sosyal sınıflarla, yani kentlerde işçi sınıfıyla, kırsalda köylülerle nasıl bir ittifak ilişkisinin kurulacağını, hâkim sınıfların baskılarına ve uluslararası alanda yoğunlaşan emperyalist saldırıya dönük antiemperyalist temelde sosyalist mücadelenin şekillendireceği politik hattın nasıl oluşturulacağını bu çalışmada yer verilmektedir.

Bu çalışmanın Emperyalizm Aşamasında Devrimci Mücadele alt başlığı altında kapitalizmin farklı gelişmişlik uğraklarında ortaya çıkan sömürgecilik ve emperyalist aşamalar –Türkiye Solu’nun iktidar mücadelesini çevreleyen düşünce evreninin dışına çıkmadan– Marx ve Lenin’in geliştirdiği kuramsal çözümlerden hareketle değerlendirmesi yapılmaktadır. Bu çerçevede Marx’ın, rekabetçi aşamada burjuvaziye yüklediği devrimci rolün ve üretim ilişkilerinin geliştirmesi manasında kapitalizmin ilerici bir yer tutmasının Lenin’in kuramsal çözümleri içinde hangi noktalarda değişime uğradığını, emperyalist aşamada sosyalist devrimlerin az gelişmiş ülkelere doğru kaymasının kuramsal gerekçelerinin neler olduğunu, Leninist düşüncelerin 60’lı yılların ortalarında kitlesel ölçekte gelişmeye başlayan sol-sosyalist hareketlerin iktidar stratejileri üzerinde ne gibi etkilerde bulunduğunu tartışmaktadır.

Bu çalışmanın diğer alt başlıklarında ise yasal ya da yasa dışı alanda faaliyet yürüten sol-sosyalist hareketlerin iktidarın ele geçirilmesi noktasında geliştirdikleri çeşitli stratejiler incelenmektedir. Bu çerçevede ilk olarak *Yön* hareketi ele alınmaktadır. Bu siyasi hareketin lideri durumunda bulunan D. Avcıoğlu, *Türkiye’nin Düzeni* adlı çalışmasında gelişmiş Batılı kapitalist ülkelerin az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler karşısındaki üstünlüklerinin nedenlerini tarihsel olarak ortaya koyduktan sonra, temel sorunu iktisadi kalkınma şeklinde kavrar. Kapitalist Olmayan Kalkınma Modeli alt başlığı altında *Yön* hareketinin Türkiye’nin kendine özgü şartlarında geliştirdiği iktidar mücadelesini, bir kitle hareketine dönüşmemesinin nedenlerini, Kemalizm’le olan düşünsel ilişkisinin ideolojik sonuçlarını, toplumun farklı kesimleriyle kurulacak ittifak noktasında ordunun önemini, tartışmaktadır.

MDD’nin savunucuları, aşamalı devrim modelini esas alarak, sosyalist devrimden önce anti-emperyalist, anti-feodal bir mücadeleyle egemen sınıfların iktidarına son verip, yarıda kalmış Kemalist Devrimi tamamlamak, ardından sosyalist devrimin gerçekleşmesi için gerekli toplumsal ve ekonomik koşulların yaratılmasının en uygun yöntem olduğuna inanıyorlardı. Aşamalı Devrim Stratejisi ve Farklı Siyasal Açılımlar alt başlığı altında kapitalist üretim ilişkilerinin görece az geliştiği, burjuvazinin ise feodal ilişkileri tasfiye edip kapitalizmi geliştirme noktasında yeterince güçsüz ve isteksiz olduğu bir ülkede işçi sınıfının köylü sınıfı ile kuracağı ittifaka bağlı kalarak kendisini burjuva devrimiyle sınırlayıp üretim ilişkilerinin gelişmişlik düzeyini dikkate alarak

sosyalizme daha sonra mı geçilmeli? Yoksa gelişmiş ülke işçisinin de desteğini sağlayıp doğrudan sosyalizme mi yönelmeli? şeklindeki sorular tartışılmaktadır.

Sosyalist devrim öncesinde feodal ilişkilerin tasfiye edilmesi gerektiği yönündeki bir ilk aşamanın zorunluluğuna inanan MDD savunucularını, kapitalist olmayan yoldan kalkınmayı en önemli ilke olarak gören ve bunun için de planlı ekonomiyi savunun *Yön* hareketine yakınlaştırmıştı. Stratejik alanda bu yakınlığı pekiştirecek bir başka nokta ise, sosyalist devrim öncesindeki ilk aşamada işçi sınıfının öncülüğünün gerekli olamadığından egemen sınıfların dışında kalan tüm toplumsal kesimlerin anti-empyralist, anti-feodal temelde birleşebileceği düşüncesinin kabul görmesiydi. Bunun için de işçi sınıfının öncülüğünü esas alan sosyalist devrim söyleminden mümkün olduğunca uzak durulmalıydı. TİP, Türkiye’de feodal üretim ilişkileri yaygın olmakla birlikte hâkim üretim tarzının kapitalizm olduğu noktasında ısrar ederek işçi sınıfının öncülüğünde doğrudan sosyalist devrimin gerçekleşebileceği noktasında her zaman kararlı bir politik tutum sergiledi. Sosyalist Devrim Modeli Tartışması alt başlığı altında TİP’in kapitalist olmayan yoldan kalkınma modelini savunan *Yön* hareketi ile aşamalı devrim modelini savunan MDD düşüncesinden farklı olarak, “sürekli devrim modelinde” ısrar etmesinin kuramsal gerekçeleri çeşitli yönleriyle tartışılmaktadır.

Yasal alanda faaliyet yürütülen sol-sosyalist hareketler eski TKP (Türkiye Komünist Parti) geleneğinden gelen kişilerin oluşturduğu MDD, TİP ve *Yön* hareketiyle sınırlıydı. Sol toplumsal muhalefet büyük ölçüde bu siyasi hareketlere angaje olmuş durumdaydı. Zamanla toplumsal muhalefetin uluslararası alanda gelişmeye başlayan çeşitli düzen karşıtı hareketlerin de etkisiyle yasal alanda mücadele veren siyasi hareketlerin önüne geçmeye başladı. Toplumun en dinamik kesimlerini oluşturan üniversite öğrencilerinin bir kısmının yasal siyaset alanının dışına çıkarak kendi meşruluk alanlarını oluşturmaya başladılar. Bu çalışmanın son bölümünde öğrenci liderlerinden M. Çayan’ın, “sürekli devrim”, “sunî denge”, “politize olmuş savaş stratejisi”, “sömürge tipi faşizm” şeklinde geliştirdiği bir dizi kavram seti incelenmektedir.

Bu çalışma Türkiye sol-sosyalist hareketlere ilişkin her konuyu inceleyen bir çalışma değildir. Bu çalışma, Ekim Devrim deneyiminin ortaya çıkardığı kuramsal birikimin Türkiye solunun iktidar arayışında hangi noktalarda etkili olduğunu, kendi aralarındaki temel farklılıkların yol açtığı tartışmaların nedenleri ve doğurduğu sonuçları Türkiye’nin tarihsel gerçekliği içinde incelenmektedir.

1. EMPERYALİZM AŞAMASINDA DEVRİMCİ MÜCADELE

XIX. yüzyıl boyunca ulusların kendi kaderlerini tayin etme hakkının XX. yüzyılda olduğu kadar yaygın bir şekilde dile getirilmemiş olmasının tarihsel

nedeni, sömürgeciliğin yeteri kadar geniş bir alana yayılmamış olmasının yanı sıra, kapitalizmin daha ileri bir aşaması olarak ifade edilen emperyalist aşamaya ulaşılmamış olmasıydı. Marx, İrlanda'nın kapitalistleşme sürecini İngiliz burjuvazisinin aracılığıyla gerçekleştirebileceğini düşündü. Buna göre, kapitalistleşme süreci İrlanda'da emeğin toplumsallaşması yaygınlık kazandıkça işçi sınıfının, gelişmesine neden olacak ve bu durum üretici güçlerin gelişmesine bağlı olarak emek sermaye çelişmesini derinleştirerek kapitalizmin yıkılmasına giden süreci hızlandıracaktı. Ancak, sonraki süreçte yaşanan tarihsel gelişmeler hiç de Marx'ın öngördüğü türden olmadı. İngiliz işçi sınıfının üstüne düşen tarihsel görevleri yerine getirmedi. Marx, bir süre sonra, önceki düşüncelerinden belli noktalarda vazgeçerek, İrlanda'nın İngiltere'den bağımsız olmasının gerekliliğini savundu. Marx, İngiliz işçilerinin İrlanda'da yürütülen ayrılma yanlısı toplumsal hareketleri desteklemesi gerekliliğini vurguladı. 24 Ekim 1864'te Engels'in Marx'a gönderdiği mektupta bir ulusun egemenliği altında kalmanın yıkıcı sonuçlarının ne olduğunu İrlanda'nın toplumsal pratiği üzerinden dile getirmiş ve İrlanda'nın bağımsızlığını savunmuştu (Marx ve Engels, 1995: 228, 230-237).

Marx, İrlanda'nın fakirliği ve sefilliğinin, İngiltere'nin önde gelen kapitalist merkez kimliği ile karşılaştırıldığında, öncelikli olarak eski üretim şeklindeki herhangi bir iç değişimden değil, dış (İngiliz) baskı ve sömürsünden kaynaklandığını söylemişti: “Köylülerin topraklarından ihraç edilmesi ve (İngiliz) toprak sahiplerinin (kârlarının yanı sıra) himayeleri altında kapitalist çiftliklerin yaratılması İngiltere'dekiyle aynı rotayı takip etmiştir, hattâ daha fazla şiddet içerdiği göz önünde bulundurulmalıdır, ama İrlanda ne zaman endüstriyel bakımdan gelişecek olsa, ezildi ve tekrar tamamıyla tarımsal bir ülkeye dönüştürüldü...” (Marx ve Engels'den aktaran Brewer, 2011: 59). Marx'ın Britanya hâkimiyetinin İrlanda'daki bu sınıf mücadelesini geriletici etkisine ilişkin yaptığı bu değerlendirmeler, Britanya hâkimiyetinin Hindistan üzerinde bıraktığını düşündüğü etkilerle kıyaslandığında çelişmektedir. Zira, Marx, Çin veya Hindistan'daki toplumsal ayaklanmalara hiç destek vermedi. Marx, İrlanda'nın bağımsızlığını desteklemesine karşın, Britanya'daki kapitalizmin gelişmişlik düzeyine bağlı olarak sömürgelere sahip olmak zorunda olduğunu tartışmadı, ama tarih bir kere o noktaya geldi mi, geri dönüşün olmadığını (Brewer, 2011: 64-65) savundu.

Kapitalizmin tarihsel açıdan farklı gelişmişlik düzeylerine sahip ülkeler arasında yaşanan bu sömürü ilişkilerinin ilk aşamasına yönelik Marx'ın yaptığı bu sınırlı düzeydeki değerlendirmelerden hareketle Lenin, “ezen ulusların” proletaryasının “ezilen ulusların” proletaryasına vermesi gereken sınıfsal desteğin tarihsel önemine (Lenin, 1998: 102-103) işaret etti. Lenin'in düşüncelerinin özgülüğü bu noktada anlam kazanır. Onun emperyalizm

şeklinde kavramsallaştırdığı kapitalizmin “tekelci” aşamasında ezen ve ezilen uluslar arasındaki sömürü ilişkisinin Marx’ın içinde bulunduğu kapitalizmin “rekabetçi” aşamasından farklı bir şekilde değerlendirilmesi gerektiğini savundu. Böylece, Lenin, emperyalist aşamada devrimci mücadelenin farklı koşullar altında yürütülmesi gerektiği sonucuna ulaştı.

Michael Doyle, emperyalizmi, imparatorluğu kısa ve öz bir biçimde emperyal bir toplumun başka bir siyasal toplumun hükümranlılığını fiilen denetim altında tuttuğu formel ya da enformel ilişki (Doyle’den aktaran Callinicos, 2014: 18) olarak tanımlar. Cooper ise daha esnek bir tanımlama sunarak, imparatorluğu, hükümrân ve hükmedilen arasındaki ayrımı yeniden üreten ve kurumsallaştıran geniş yayılmacı ve bünyesinde barındırdığı insanlar arasında ayırım ve eşitsizlik üreten politik bir birim (Cooper’den aktaran Callinicos, 2014: 19-20) şeklinde betimler.

Marksizm’in esas olarak Lenin tarafından formülleştirilen klasik emperyalizm kavramsallaştırması, geniş tanımlamalara göre daha özgün, dar tanımlamalara göre ise daha geneldir. Emperyalizm ne tarih ötesi politik bir biçim ne de bir devlet politikasıdır; “kapitalizmin gelişim sürecindeki özel bir aşamadır”. Lenin’e göre, 1857-60 dünya ekonomik krizinden sonra kapitalizm tam bir refah dönemine girdi. Bilim ve teknikteki o zamana kadar görülmemiş buluş ve gelişmeler, kapitalizmi hızlı bir gelişme ve yükselme sürecine soktu. Üretim hızla merkezileşip yoğunlaştı. Bu dönem üretimin toplumsallaşmasında önemli bir rol oynadı. Üretim toplumsallaşmakta, ama özel mülkiyet çok küçük bir azınlığın elinde toplandı ve büyük tekeller ekonominin tek hâkimi haline geldiler. Böylece, kapitalizm, yeni bir çağa, “finans kapital” çağına girdi.

Emperyalist aşamada, kapitalizmin dengesiz ve eşitsiz gelişmesi, tekeller arası anlaşmazlıkları derinleştirip şiddetlendirdi. Lenin’e göre, emperyalist dönemde, herhangi bir ülkede sosyalist devrimin gerçekleşmesinin koşulları, üretici güçlerin gelişme seviyesine bağlı değildir. Zira emperyalizm, ekonomik otarşiyi¹ (*autharky*) yıkararak, milli özel ekonomileri, dünya ekonomisi denilen bir zincirin halkaları haline getirdi. Bu yüzden ilk proletarya devriminin kapitalizmin en gelişmiş olduğu, demokrasinin ve kültür seviyesinin en yüksek olduğu ülkede olacağını beklemek yanlıştır. Ona göre, ilk proletarya devrimi, kapitalizmin ve demokrasinin en gelişmiş olduğu şu veya bu ülkede değil, emperyalist zincirin en zayıf olduğu ülkede gerçekleşecektir.

Lenin’in 1919 yılında ulusal kurtuluş mücadelelerine ilişkin yaptığı tespitler dünya sosyalist devriminin gerçekleşmesi açısından bakıldığında son

¹ Milli ekonominin, ihtiyaçlarını kendi bünyesinde karşılayarak, milletlerarası iktisadi münasebetlerini en düşük seviyeye indirmesi.

derce önemli bir yer tutmaktadır. Ona göre, sosyalist devrim, emperyalistlerin ezdiği tüm sömürgeler ve bütün bağımlı ülkelerin enternasyonal dayanışmasının emperyalizme karşı savaşımı olacaktır (1993: 319). Lenin, Doğu'da yer alan sömürge veya yarı sömürge ülkelerde yürütülen ulusal kurtuluş hareketlerinin başarıya ulaşmasının, dünya sosyalist devrimin gerçekleşmesinde belirleyici olabileceğine işaret etti. Bu düşünceye göre: "...tüm dünyanın yazgısını çizme işine bütün Doğu halkları katılacaktır. Doğu halkları giderek, politik hareketin, bütün insanlığın yazgısını çizme işine bütün ulusların katılması gereğinin bilincine eriyorlar" (1993: 320). Lenin, Doğu'daki ulusal kurtuluş hareketlerin başarıya ulaşmasının dünya sosyalist devriminin gerçekleşmesinde belirleyici role sahip olacağını vurgulamasına rağmen son tahlilde gelişmiş Batılı kapitalist ülkelerde gerçekleşecek sosyalist devrimlerle nihai zafere ulaşılabilceğini de vurgulamaktan geri durmadı: "... çok açık bir gerçek ki, kesin zafer ancak dünyanın tüm ileri ülkelerindeki proletarya tarafından kazanılabilir..." (1993: 322).

Ekim Devrimi süresince gelişen, emperyalizme bağımlı olan az gelişmiş ülkelerde de sosyalizmi inşa ederek her alanda gerçekten tam bağımsız bir ülke olabileceği yönündeki düşünce, Türkiye'de gelişen yasal ve yasa dışı çeşitli sol hareketler üzerindeki en önemli ideolojik motivasyonunu oluşturdu. Bu argüman kendi içinde "tek ülkede sosyalizm" idealinin de gerçekleşebileceği düşüncesini var saymaktaydı. Batı emperyalizmin egemenliği altındaki az gelişmiş ülke halklarının tarihsel dönüşüm süreçlerinde belirleyici bir nitelik kazanması ve dünya sosyalist devriminin gerçekleşmesi noktasında devrimci özne haline gelmesi, 1919'dan itibaren Komitern'de ifade edilmeye başlamışsa da, sosyalist-solun Türkiye özelinde somut bir niteliğe bürünüp yasal alanda örgütsel faaliyet içinde bulunmaya başlaması 60'lı yılların kendine özgü tarihsel şartları içinde gelişme fırsatı buldu. Demokratikleşme sürecinin ivme kazanması 1961 Anayasası'nın yarattığı görece özgürlük koşullarına indirgeyip, salt Türkiye'nin iç dinamiklerine bakarak açıklamak doğru bir değerlendirme olmayacaktır. Türkiye kapitalizmine bağlı olarak işçi sınıfının nitel ve nicel anlamda gelişmesi, sanayi kapitalizmine yönelmenin ve kentleşmenin yarattığı itici kuvvet, dünyanın çeşitli yerlerinde gelişen ulusal kurtuluş hareketlerinin emperyalizm karşısında yükselişe geçmesi, ulusal kalkınma paradigmasının siyasi hareketler üzerindeki hegemonyası, sınıflar arası uzlaşmaya dayanan refah devletinin etkisi bir bütün olarak değerlendirildiğinde Türkiye'deki sosyal uyanışı hızlandıran unsurlar olmuştur (Şener, 2015a: 397-398).

27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi sonrası yasal siyasal alanda gelişmeye başlayan sosyalizm düşüncesi hem bir ideoloji hem de ekonominin rasyonel biçimde örgütlenmesi yoluyla hızla modernleşmenin başarılması için bir hareket tekniği olarak ortaya çıktı (Karpat, 2007: 247). Ekim Devrimi öncesinde ve

sonrasında sosyalist devrime ilişkin Lenin tarafından yapılan değerlendirmelerin ortaya koyduğu kuramsal çözümler Türkiye'deki çeşitli sol hareketlerin iktidar stratejileri üzerinde belirleyici oldu. Lenin'in, emperyalist aşamada sosyalist bir devrimin gerçekleşmesinin üretim ilişkileri açısından kapitalizmin görece daha az geliştiği Batılı olmayan az gelişmiş ülkelerde de mümkün olabileceği yönündeki kuramsal çözümlerinin Türkiye özelindeki karşılığı Yön, MDD ve TİP'in lider kadrolarının geliştirdiği çeşitli versiyonlar altında ortaya çıktı. Ancak, aşamalı devrim stratejisini kabul eden kesimler yasal politik hattı izleyen bu sol hareketlerle sınırlı değildi. Kendi meşruluk alanını oluşturan silahlı örgütler de farklı gerekçelerle de olsa aşamalı devrim stratejisini kabul ettiler. Dahası, Lenin'in (1998) ulusların kendi kaderini tayin etmesi gerektiği yönündeki düşüncesi de Kürt sorununa farklı bir bakış açısı kazandırdı.

Ekim Devrimi'ne giden tarihsel süreçte yaşanan iki önemli gelişme Devrim sonrasında da önemli siyasi tartışmalara zemin hazırladı. Bu tartışmaların Türkiye sol'u üzerinde yaratmış olduğu etkilerin ilki 1905'te gelişen "aşamalı devrim" modele ile Şubat-Ekim 1917'deki "sürekli devrim" modeli şeklinde ortaya çıktı. Kapitalizmin görece geliştiği ve burjuva devriminin henüz tamamlanmadığı ülkelerde işçi sınıfının öncülüğünde köylüyle kurulacak bir ittifak ile, burjuva demokratik devrimini tamamlayıp, sonrasında da sosyalist devrimin gerçekleşeceği yönündeki "aşamalı devrim" modelinin MDD düşüncesinde karşılığı "geniş cephe" stratejisi şeklinde somutlaşırken; burjuva devriminin Şubat Devrimi'yle tamamlandığını ilan edip, Ekim Devrimi'yle sosyalist devrimin ilan edilmesi düşüncesinin kuramsal düzeydeki karşılığı ise TİP'in kapitalistleşmiş bir ülkede doğrudan sosyalizme geçilebileceği yönündeki düşüncesinde dile getirildi. Aşamalı devrim modeli ile doğrudan sosyalizme geçiş modeli Türkiye "solu"nun en önemli tartışma konularından birini oluşturacaktır. *Yön* hareketi ise sosyalizmi az gelişmiş ülkelerde bir kalkınma meselesi olarak ele aldı. Dolayısıyla, *Yön* hareketi, sosyalizmi ekonomik açıdan az gelişmiş bir ülke olan Türkiye'yi ileri düzeyde sanayileşmiş ülke haline getirecek ve Batı emperyalizmine olan bağımlılıktan kurtarabilecek bir iktisadi model olarak düşündü.

2. KAPİTALİST OLMAYAN KALKINMA MODELİ

Yön devrim hareketinin geniş bir aydın kesiminin etrafında toplaması 27 Mayıs askeri müdahalesi sonrasında (Atılğan, 2008: 48) gerçekleşti. Devrimci demokrasi düşüncesinin Türkiye'nin kendine özgü verili koşullarında bir görünüm alması Doğan Avcıoğlu'nun çalışmalarında somut bir görünüme büründü (Güler, 2012: 239).

Yön dergisi 20 Aralık 1961’de yayın hayatına başladı. Bu sayının önemi, “*Yön Bildirisi*” ile birlikte çıkıyor olmasıydı. Bildiri’nin amacı birinci maddesinde: “Çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmanın (...) Türk demokrasisini yaşatmanın, sosyal adaleti gerçekleştirmenin ve demokrasi rejimini sağlam temeller üzerinde oturtmanın ancak iktisadi alanda hızla kalkın[mayla] (...) mümkün olacağını; ikinci maddesinde, “...Türk toplumuna yön verebilmek durumunda bulunan (...) kimselerin belli bir kalkınma felsefesinin ana hatları üzerinde anlaşmaya varmalarının zaruri olduğunu”; üçüncü maddesinde, “Kalkınma felsefemizin noktaları olarak bütün imkânlarımızı harekete geçirmeyi (...) zaruri saydıklarımızı” (*Yön*, 1961: 12-13) dile getirerek üç (3) maddede açıklamışlardı. Bildiri esas olarak kalkınma ekseninden hareketle, Yurtsever’in ifadesiyle “Kemalistler ile Liberaller” arasında bir uzlaşma niteliğini (*Yurtsever*, 2008: 46) taşımaktaydı. Ayrıca, Türkiye’nin içinde bulunduğu sorunların aşılmasını seçkin aydınların mevcut yönetim mekanizmalarını aşan bir inisiyatif üstlenmeye hazır olması gerektiği noktasında beklentisini ortaya koyuyordu.

Yön hareketi amacını antiemperyalist söylemin ve ABD karşıtlığının belirleyici olduğu, sivil ve askeri alanda sol-Kemalist kesimlerle kurulacak bir ittifak temelinde, hızlı iktisadi kalkınmayı hedefleyen, milli sosyalizmi hedeflenmişti. *Yön* hareketi, tamamlanmamış bir burjuva devrimi anlamında Kemalizm’i tamamlamak sosyalizmi antikomünizm gerekçelerle savunuyordu: “...Atatürk’le başlayan hareket, halka dönük, düzenli, planlı ve akılcı bir iktisadi kalkınma mutlaka tamamlanmalıdır” (*Soysal*, 1962a: 3-5). “Kemalizm’in altı oku Türk sosyalizmin temel taşlarıdır. Faşizm ve benzeri ideolojiler, komünizm belası, ancak böylesi bir sosyalizmle önlenir” (*Karan*, 1962: 9-16). *Yön* hareketi, antikomünizm vurgunun yanı sıra sosyalizmi milliyetçilikle de ilişkilendirmişti: “Sosyalizmin milliyetçi ve istiklalci vasfı, din ve aileye karşı olmayan hürriyeti, hürriyetçi ve demokratik tutumu ve komünizmi önleyecek tek yol olduğu ilk planda belirtilecek meseleler[idi]” (*Yön*’den aktaran *Yurtsever*, 2008: 47).

Yapılan açıklamalarda geçen sosyalizm ifadesi Marksizm anlamında bilimsel sosyalizm değildi. *Yön* hareketinin amacı Türkiye’de proletarya önderliğinde bir devrimin tarihsel koşullarının olgunlaşmadığı (*Doğu*); sosyal demokrat reformizmin toplumsal temelini oluşturmadığı (*Batı*); ancak vurucu gücünü silahlı kuvvetlerin oynayacağı bir radikalizmin hem olanağının hem gereğinin bulunduğu (*Kürkçü*, 1988: 2006) tezine dayanan milli sosyalizm projesini hayata geçirmektir. Türkiye’de İşçi sınıfı hem yeterli olgunlukta değildi, hem de verili aşamada kapitalist özel mülkiyete saldırmak söz konusu olamazdı, öte yandan “milli burjuvazi” devletçilik yoluyla kalkınma stratejisinin başlıca müttefiklerinden biri olabilirdi (1988: 2007). *Yön* hareketine göre, az gelişmiş ülkelerde sosyalizmin gerçekleşmesi, Sovyet pratiğinde olduğundan farklı bir

şekilde gerçekleşmek zorundaydı. Tarihsel nedenlerden ötürü iktisadi kalkınma farklı vasıtalarla mümkün olabilirdi: "...Az gelişmiş ülkelerde işçi sınıfı ile kurulacak ittifak zorunlu olmadığı gibi verili aşama dikkate alındığında özel mülkiyeti de kaldırmak da gerek[miyordu]. Kapitalist olmayan yoldan kalkınmanın öncüsü de zinde kuvvetler olma[lıydı]" (Avcıoğlu, 1966: 3-5). Tüm ileri güçlerin görevi ise, zinde kuvvetler etrafında toplanmak (Soysal, 1962b: 3-7) şeklinde gelişmeliydi.

Yön hareketinin ikinci önemli ismi Mümtaz Soysal, işçi sınıfının yeteri kadar gelişmediği az gelişmiş bir ülkede sosyalizmin hayata nasıl geçirileceği noktasında Avcıoğlu'nun tespitlerinden farklı düşüncelere sahipti: "...sosyalizmin hem bir kalkınma yöntemi, hem de belirli değerlere dayalı bir yaşama düzeni olarak gerçekleştirilmesi için (...) işçi hareketinden yoksun olan Türkiye'de Kemalist nitelikleri az ya da çok koruyan sivil ve askeri burjuvazinin öncü gücünü ön plana geçirmek mi gerekiyor, yoksa çok daha uzun süreli, halk yığınlarının sosyalist düşünce yönünde eğitilmesine ve örgütlenmesine dayanan uzun soluklu bir çabayı mı göze almak gerekir? (Soysal'dan aktaran Yurtsever, 2008: 53). Soysal'ın tercihi uzun erimli bir mücadelenin gerekliliği yönünde gerçekleşti. Avcıoğlu ve Soysal arasındaki bu düşünce farklılığı *Yön* hareketinin bölünmesine neden olacak şekilde gelişmedi. *Yön* 1967'de yayın hayatına son verip, 1969'da Devrim gazetesini çıkararak siyasi faaliyetlerini sürdürecektir. Avcıoğlu, bu iki yıllık süre zarfı içinde düşüncelerini daha da geliştirip, Türkiye'nin Düzeni adlı çalışmasında yayınladı. Bu çalışma Türkiye solu'nun çeşitli kesimleri üzerinden ciddi bir etki yarattı.

D. Avcıoğlu, kapitalist olmayan yoldan kalkınmanın kapitalist model karşısında bir tercih meselesi olmayıp, tarihsel gelişimin aldığı özgül biçim ve toplumsal dinamiklerin ortaya çıkardığı yapısal ilişkiler açısından Türkiye için bir zorunluluk olarak görüyordu. Yazar, *Türkiye'nin Düzeni* adlı çalışmasında Türkiye'de Batı tarzında bir kapitalist gelişme dinamiğini sekteye uğratan tarihsel olguları Osmanlı'dan başlayarak (1998a: 33-75) sistematik bir şekilde inceler. O'na göre, Osmanlı toplumunda, Batı burjuvazisinin gelişim dinamiklerinde görüleceği üzere bir sermaye birikimi gerçekleşmemiş ve Batılı tarzda çağdaş bir toplumun gelişimine öncülük edecek mülki bir burjuvazi gelişmemiştir. Avcıoğlu şöyle ifade ediyordu: Tüccar elinde her geçen gün daha da büyüyen ticarî sermaye, Batı'da kapitalizmin zaferini sağlayan belirleyici unsur olmuştu. XVI. ve XVII. yüzyılların bu ticarî genişlemesi, eski üretim biçiminin çöküşünde ve kapitalist üretimin doğuşunda başrolü oynamıştı. Sanayi sermayesi, daha sonra birinci plana çıkmış, başlangıçta sanayi ticarete bağımlı iken, ticaret sanayiye bağımlı hale gelmişti. Bu ticarî genişlemeyi mümkün kılan, coğrafi keşifler ve keşifleri izleyen olağanüstü bir dış talandır. Bu dış talan sayesinde Batı'da ilk sermaye birikimi, öteki ülkelere nazaran çok güçlü

olmuş ve Batı'nın üstünlüğünü sağlamıştı (1998a: 51-52). Ona göre, Cumhuriyet'in kuruluşu sınıf karakteri itibariyle bir burjuva devrimiydi. Sınıfsal kompozisyonunu sivil aydın askerlerin oluşturduğu milli burjuvazinin ekonomik amacı yabancı burjuvazinin yerini milli burjuvazinin almasıydı. Bu ekonomik hedef büyük ölçüde amacına ulaştı. Yerli kapitalistler eliyle sanayileşme başlatıldı. Ancak, işbirlikçi burjuvazinin tasfiye edilmesi yönünde bir irade ortaya konulamadı. 1923'ten sonra Cumhuriyet Türkiye'si de, büyük toprak ağası, komprador burjuvazi ve tefeci egemenliğine son verecek düzenleme tedbirlerine gitmeden bir millî kalkınma yoluna girdi. Kalkınma girişimi zamanla bu tutucu toplumsal güçlerin kuvvetlenmesine yol açtı. Kuvvetlenen bu güçler, ilk fırsatta millî kalkınma yolunu bırakıp yabancı sermayeye sığındılar. Böylece, Cumhuriyet'in ilk yıllarında sınırlı olanaklarla hayata geçirilmeye çalışılan devletçi millî kalkınma özelemlerinden Amerikan tipi kalkınmaya geçilmiş oldu (Avcıoğlu, 1998b: 1099). Bu tarihsel süreç Batıya olan iktisadi bağımlılığı artırdı.

Avcıoğlu, hızlı bir "kalkınma" ve ardından "demokratik sosyalizm" in Türkiye için gerekli ve hattâ zorunlu kılmasının nedenlerini şu şekilde ifade ediyordu: "Batı'da, işçi ücretleri düşük tutulmasına karşın kapitalist yoldan gelişme çok yavaş ilerlemektedir. Az gelişmiş ülkelerde Batı ile arasında olan bu gelişmişlik farkını kapatmak için yüksek oranda bir kalkınma sağlamalıdır" (1962: 3). *Yön* hareketine göre, sosyalizm işçi sınıfının öncülüğünde kurulacaktır. Ancak, Türkiye sosyalizme geçmeden önce bir ara aşama yaşamalıdır. Bunun için de tüm halk güçlerinin yer aldığı milli cephe etrafında bir araya gelmelidir. Böylece, işçi sınıfı ancak bu aşamada yeterli güce ve bilince sahip olacak ve sosyalist devrime öncülük edecek duruma gelecektir (Yön, 1965: 6-9).

Tarihsel koşulların belirlediği Türkiye'nin kendine özgü verili koşulları dikkate alındığında kapitalist yoldan kalkınmak mümkün olmadığı için halktan yana, milliyetçi, devrimci ve devletçi bir kalkınma yolu izlenmesi gerekiyordu. Avcıoğlu'na göre, Milliyetçi Devrimci Kalkınma Modelinin özellikleri üç bölümde incelenebilir. (1) Modelin Ön Koşulları: Gelişmiş kapitalist ülkelerle olan yeni sömürgecilik tipi bağımlı ilişkilere ve sermaye egemenliğine, bunların ülke içindeki temellerini kaldıracak biçimde son verilmesi. Bu tutucu güçler koalisyonunun politik ve ekonomik egemenliğinin son bulması. (2) Modelin Kuramsal Özellikleri: Milliyetçi Devrimci Kalkınma yolu, tarımda büyük kooperatif çiftliklere dayanmalı. (3) Kalkınma Stratejisi: Sermaye birikiminde çok yüksek oranlara erişilmesi, temel yatırım mallarına dayanan sanayiye öncelik tanınmalı (1998b: 1172-1173).

Yön hareketi dört noktada özetlenebilir: (a) Türkiye'nin temel sorununun iktisadi kalkınma düzeyinde ele alınması. (b) Kemalizm'in ekonomi politikasını

oluşturan modelin kapitalizm olmasının onun en büyük zaafı olarak kabul edilmesi. Dolayısıyla, Yeni Atatürkçü programın eskisinden kaçınması. (c) Kemalizm'in hedeflerinin ancak sosyalizm altında gerçekleşebileceğinin düşünülmesi. (d) Sosyalizmin, Kemalizm'in devletçilik, milliyetçilik, halkçılık ve inkılapçılık politikalarının doğal bir sonucu şeklinde yorumlanması (Atılğan, 2008: 51-53).

Yön hareketinin devrimde esas güç olarak orduyu ima edecek şekilde "zinde kuvvetler" temasını ön plana çıkarması ile MDD hareketinin işçi sınıfını öne çıkarıp sosyalist devrime ilişkin yaptığı vurgunun daha da belirginleştirmesi, bu siyasi hareketler arasındaki düşünsel yakınlığı ortadan kaldıracaktır. TİP ise, anti-emperyalist bir mücadelenin sosyalist bir devrimden bağımsız bir şekilde ele alınamayacağını ileri sürüp, Türkiye'de feodal üretim ilişkileri yaygın olmakla birlikte hâkim üretim tarzının kapitalizm olduğu noktasında ısrar ederek işçi sınıfının öncülüğünde doğrudan sosyalist devrimin gerçekleşebileceğini savundu.

3. SOSYALİST DEVRİM MODELLERİ TARTIŞMASI

Yön hareketi azami kalkınmaya büyük önem vermekte, bunun için de ağırlığı tarımdan sanayiye kaydırmayı savunuyordu. Dahası, mülkiyet hakkına kamu yararı ölçüsünce güvence verileceği söylenirken, büyük üretim araçlarının kamulaştırılacağı vurgulanmıştı. Emekten yana bir devletçilik ve kapitalist olmayan yoldan kalkınma, TİP'in politik çizgisiyle bazı benzerlikler gösteriyordu. Ancak, 1965'ten itibaren, sosyalizme yapılan vurgu arttığı ölçüde MDD ve *Yön* ile arasındaki ideolojik mesafe açılacaktır.

TİP'in, 1964 yılında, İzmir'de toplanan I. Kongresi'nde oybirliği ile kabul edilen taslağı Mehmet Ali Aybar ile Behice Boran tarafından hazırlandı. Parti programı, 1961 Anayasası'nın planlı kalkınma yönündeki hedefini, "emekten yana planlı devletçilik" şeklinde uygulayarak gerçekleştirileceğini, bu amaçla ilk elde ulusal ekonominin kilit unsurlarının, bir önem sırası gözetilerek devletleştirileceğini vaaz ediyordu. Kalkınma yolu, doğrudan doğruya sosyalizme atıf yapılmayarak "kapitalist olmayan bir kalkınma yolu" olarak tarif edilmişti. Kemalizm'in halkçılık ilkesi "insanın ve insan emeğinin en yüce değer olarak tanınması" ve "emekçi halkın politik iktidarın kaynağı ve gerçek sahibi" olarak yorumlanması biçiminde yeniden değerlendiriliyor; devrimcilik geri kalmış toplumun ilerlemesi için bilimin ışığında köklü reformlar yapmak diye tanımlanıyor; milliyetçilik yüzyıllardır yarı sömürge olarak yaşayan Türkiye halkının "yabancı boyunduruğuna ve sömürgeciliğe karşı tepkisinin ideolojik plandaki ifadesi olarak tanımlamak suretiyle reddedilmiyor; mülkiyet ve miras hakkı tanınmakla birlikte, bu hakkın toplum yararına kullanılması gereği vurgulanıyordu (Aydın ve Taşkın, 2017: 132-133).

TİP'in, 1966 yılında, Malatya'da toplanan II. Kongre'de Milli Demokratik Devrim ve Sosyalist Devrim tartışmaları parti içinde de devam etti. Söz konusu olan bu tartışmalar özünde sosyalizmin devrimle mi, yoksa reformla mı olacağı şeklinde ortaya çıkmıştı. *Yön* grubu devrim stratejisini şöyle ifade ediyordu: Demokratik devrimden sonra ortaya çıkacak özgürlük ortamında işçilerin, daha doğrusu tüm emekçilerin rahatlıkla örgütlenebileceğini ve böylelikle sosyalizme gidecek yolun açılacağını (Ulus, 2015: 141). B. Boran, *Yön* grubunun ordu içindeki cuntacılarla temas halinde olduğunu ve *Yön* dergisinin sayfalarında demokratik devrim hareketinin öncüsünün “zinde kuvvetler” olabileceğinin ima edildiği dönemde, görüşünü “Sosyalizme Giden Kestirme Yol Yoktur” başlıklı yazısıyla açık bir biçimde ortaya koydu: ‘...askerî yönetimlerin genellikle geçici olduğunu, sadece güce dayanarak yönetmenin ve sorunları çözümlenmenin imkânsız olduğu[nu] (1963: 3) vurguladı.

Aybar'a göre, Milli Mücadele yıllarında askeri açıdan kazanılan zaferle “emperyalizme” ve “kapitalizme” karşı büyük bir zafer elde edilmişti. Aybar, emperyalizme karşı yürütülecek savaşı sosyalist mücadeleden ayırt etmenin mümkün olmadığı kanısındaydı. Dolayısıyla, Milli Kurtuluş mücadelesi ancak sosyalizm bayrağı altında tam anlamıyla zafere ulaşabilirdi. Aybar, Osmanlı toprak mülkiyeti üzerine yaptığı incelemelerde vardığı sonuç Osmanlı mülkiyet yapısının gelişmemiş olmasından ötürü devlet merkezîyetçi ve bürokratik yapıyı tesis emişti. Devletin gücü ve sömürüsü bürokrasi aracılığıyla gerçekleştirildiği vergilerle sağlanıyordu. Asker-sivil memur devletle özdeşleşen bir çeşit sınıf halini almıştı (Aybar, 1968: 474, 488, 502). Aybar, Osmanlı devlet biçiminin uğradığı bazı değişikliklerle beraber Cumhuriyet rejimi altında da devam ettiğini ileri sürdü. Buna göre ordu, en eski ve köklü egemen sınıftı. Gücünü devletten alan ve kendini devletle özdeşleştiren bu kurum, Osmanlı'dan bugüne egemenliğini çeşitli biçimler altında sürdürmüştü. Osmanlı Devleti'nin Batı ülkeleri karşısında gücünü kaybetmesi, iktidarı reformlar yapmaya zorlamıştı. Fakat, ekonomi hâlâ devlet tarafından idare ediliyor veya yönlendiriliyordu. Bu durumda sanayileşme projelerini ya devlet yürütmüştü ya da devlet bazı kişilere ayrıcalıklar tanıyarak onları “kapıkulları” arasına almıştı (Ulus, 2015: 171). Cumhuriyet rejimi altında da aynı kapıkulları devletçilik yoluyla ekonomik, siyasi ve toplumsal egemenliklerini sürdürebiliyorlardı. Aybar aslında bürokrasinin, yükselen komprador kapitalist sınıf karşısında gücünü görece koruyabildiğini ve hem *İttihat ve Terakki* yönetimi altında, hem de bünyesinde Osmanlı devletçi sisteminin sürdürüldüğünü, hattâ geliştiğini iddia etmişti. Aybar'a göre Osmanlı Devleti'nde olduğu gibi Cumhuriyet'te de toplum “sömürenler” ve “sömürülenler” olarak iki gruba ayrılmıştı (2015: 172). 1950 yılında DP (Demokrat Parti) ağa-komprador ittifakıyla iktidara geldiğinde Aybar bunların niyetlerinin bürokrasinin gücünü kırmak değil, devlet işlerini doğrudan

kendi yönetimleri altına almak olduğunu öne sürmüştü (Ünlü, 2002: 228-230). Ona göre, TİP iktidara geldiğinde yapması gereken işler şunlar olmalıydı. (a) Toprak reformu: Toprağı olmayan veya toprağı yetmeyen köylü ailelerine toprak dağıtılması. (b) Dış ticaret, bankacılık ve sigortacılığın millileştirilmesi: İthalatın ve ticaretin devlet eliyle planlı bir şekilde yapılması; bankacılık, toprak ve tarım reformunun devlet eliyle sanayileşmesi ve ticaretin millileştirilmesi sorunlarıyla birlikte ele alınması; sigortacılığın, gerçek manasıyla sosyal güvenlik müessesesi haline getirilmesi. (c) Devlet eliyle hızla sanayileşmek: İleri bir toplum olmanın temel şartı ağır sanayinin inşasıyla mümkündür. Az gelişmiş ülkelerde bu iş özel teşebbüs eliyle gerçekleştirilemez. Ağır sanayi makinalı iş kurma ve işletme işleri emekçilerin denetimi ile devlet tarafından yürütülmelidir. (d) Özel sektörün kalkınma planına bağlı olması: Özel sektörün tasfiyesi mümkün değildir. Özel sektörün milli kalkınmaya yararlı ve planlamaya uygun yatırımlarının teşvik edilmesi. (e) Devlete emekçilerin ağırlığını koyması: Devlet aygıtının işçi sınıfının ihtiyaçlarına cevap verecek bir şekilde dönüştürülmesi (2013: 158-162).

Boran bürokrasi üzerine bazı yazılar kaleme aldı (1969a: 4-5) ve burada temel olarak hem MDD ve *Yön* hareketlerinin bürokrasi üzerine geliştirdiği tezlerinin, hem de bunların tam karşısında gibi gözüken M. A. Aybar-İ. Küçükömer'in tezlerinin yanlış olduğunu göstermeye çalıştı. Onların yanlışlıkları basit kuramsal bir hata olarak görülemezdi: Sosyalist strateji bu yanlış saptamalara göre yürütüldüğü için devrimci-sosyalist hareket açmaza düşer, başarılı olamazdı. Boran'a göre birinci grup içinde bazı farklılıklar bulunsa da bunlar esas olarak sivil-asker yönetici grubun Türkiye tarihinde ilerici bir rol oynadığını ve bunların gençlerle, aydınlarla beraber devrimci harekete öncülük edebileceğini (Ulus, 2015: 191) iddia ediyordu. Boran, sosyalist fikirlerin işçilerden önce aydınlar arasında yayılabileceğini ve işçi sınıfını bilinçlendirme noktasında aydınların önemli roller üstlenebileceğini ifade etmişti. Buna göre aydınlar bir örgüt, bir parti içerisinde işçilerle beraber mücadele ettiği süreçte düşüncesini benimsediği sınıfa organik olarak bağlanabilir, toplumsal ve sınıfsal işlev taşıyabilirdi (Atılın, 2010: 319).

Boran'a göre, bürokrasinin her yerde tutarsız ve çelişik tutumları vardı ve Türkiye'de de 1960'dan sonra bu iyice ortaya çıkmıştı (Ulus, 2015: 192). Ona göre metodolojik ve tarihsel yanlışlık ise bürokrasi "tabakasının" Osmanlı'dan bu yana değişmediği, sosyal değişme sürecinin dışında kaldığı yönündeki saptamaydı. O "ilerici" ve "devrimci" sıfatlarının zamanla değiştiğini ve içinde bulunulan dönemin koşullarına göre belirlendiğini söylüyordu. Osmanlı ve Cumhuriyet aydınları-bürokratları Osmanlı İmparatorluğu'ndaki üretim ilişkileri düzeninin yıkılıp yerine kapitalizmin gelişim koşullarını hazırlamış, dolayısıyla da tarihte ilerici rol oynamışlardı (2015: 193). Ona göre, asıl sorun, tabaka olarak asker-sivil kesimin Türkiye tarihinde devrimci, ilerici bir rolü bulunup

bulunmadığını ortaya koymaktı. O'na göre Aybar biraz daha örtük olarak, Küçükömer ise daha açık bir biçimde bürokrasiye hiçbir ilerici nitelik tanınamaktı ve yürütülen tek yanlı tahliller nedeniyle de yanlış sonuçlara varılmaktaydı (Boran, 1969a: 4-6).

Boran, önce antiemperyalist mücadele sonra sosyalist dönüşüm şeklindeki kuramsal kavrayışın yöntemsel açıdan “mekanik düşünce tarzının ta kendisi olduğunu (Ulus, 2015: 194) ileri sürdü. Hangi sınıf ağır basarsa o öncü olur tarzındaki MDD'ci yaklaşımı reddediyordu. O'na göre sorun, “sosyalistlerin hangi sınıfların öncülüğü için mücadele edeceği” sorunuuydu. Bu çerçevede sosyalist hareketin izleyeceği yol belirleyici olacaktı (Ulus, 2015: 194). Boran, hiçbir sosyal sınıfın devrimi kendi başına, müttefikleri olmadan yapamayacağını vurguladı. Bürokrasi ile kurulması öngörülen ittifak konusunda şöyle ifade ediyordu: ... hiçbir sosyal sınıf, ne kadar güçlü ve devrimci çizgiye gelmiş bulursa da devrimi kendi başına, öbür yardımcı ve müttefik sınıf ve tabakaların desteği, katkısı olmadan başaramaz (Boran, 1969a: 4-6).

TİP içinde ortaya çıkan diğer bir konu, 1968 Ağustos ayında Sovyetler Birliği önderliğindeki Varşova Paktı'na mensup devletlerin Çekoslovakya'ya askerî müdahalesinden sonra başlayan tartışmalarla vuku buldu. 9-12 Kasım 1968'de Aybar ile Boran ve Aren'nin yolları ayrıldı. 3. Kongre'de bu ayırım resmiyet kazandı. 1969 seçimlerinde oy oranı %2,56'ya düşen partinin Meclis'teki gücü, seçim sistemi değişikliği yüzünden, iki milletvekiliyle sınırlı kaldı. Gençlerin etkisini genişlettiği sosyalist-sol kesimler içinde radikalizmin artması “parlamentarist-legalist” yöntemin gözden düşmesini hızlandıran önemli bir etken oldu. Aybar, yaşanan tüm bu tartışmalara bağlı olarak, parti başkanlığından istifa etti. Böylece, B. Boran genel başkanlığa seçildi. Bir diğer önemli siyasi gelişme ise TİP'in gençlik örgütlenmesini oluşturan FKF'nin (Fikir Kulüpleri Federasyonu) içinde, Türkiye somut koşullarında izlenecek devrim stratejisi olarak MDD'nin (Milli Demokratik Devrim) önerdiği stratejinin büyük ölçüde kabul görmeye başlamasıdır. Bu hareket bir süre sonra TİP'ten koparak DEV-GEÇ (Devrimci Gençlik Federasyonu) adını alacaktır (Feyzioğlu, 2004: 142).

4. AŞAMALI DEVRİM STRATEJİSİ VE FARKLI SİYASAL AÇILIMLAR

MDD'ciler, ilk TKP (Türkiye Komünist Parti) yöneticileri gibi, Komintern geleneğinin öne çıkardığı politikalara uygun olarak “aşamalı devrim” stratejisini benimsediler. Bu aşamalı devrim teorisi MDD liderlerince geliştirilmiş özgün bir buluş değildi. Mihri Belli'nin de ifade ettiği üzere, “Milli Demokratik Devrim tezleri... Türkiye'de Marksist hareketin 1920'lerden beri savunduğu ...” (Belli, 1988: 2145) görüşlerdi. Aşamalı devrim stratejisi TKP liderliği tarafından savunulmuş olsa da, bu stratejinin kuramsal temelleri esas olarak Stalin

döneminde güncellenip kapitalizmin görece az geliştiği ülkelerde sosyalist bir devrimin hangi koşullar altında başarılı olabileceği sorusuna bir yanıt olarak ortaya çıkmış, geliştirilen bu strateji az gelişmiş ülkelerdeki komünist partiler tarafından sahiplenilmiştir. Kavramın Türkiye’deki serüvenine geçmeden önce tarihsel süreç içinde kazandığı derin içeriğin kavranması konumuz açısından bir zorunluluktur.

“Aşamalı devrim” stratejisi klasik Marksist düşünce içinden türetilen tamamlanması zorunlu evreler olarak görülen “demokratik devrim” ve “sosyalist devrim” ayırımını esas alan bir yoruma dayanır. Buna göre demokratik devrim ve sosyalist devrim, modern kapitalist toplumun iki devrimci sınıfı olan burjuvazi ve işçi sınıfının damgasını taşır. Burjuva demokratik devrimi, feodal toplumdan çıkışı belirler ve endüstrileşmiş çağdaş toplumun inşasının yolunu açar. Bu devrim eski toplumu yıkar, ama yerine kurduğu yine bir sınıflı toplumdur. Sosyalist devrim ise, bizzat burjuva demokratik devrimin yarattığı modern toplumdan sınıfsız topluma geçişi sağlayacak olan devrimdir. Bu devrim, işçi sınıfı tarafından gerçekleştirilir.

Aşamalı devrim teorisinin ilk olarak II. Enternasyonal’de savunulduğunu görüyoruz. Buna göre, sosyalist devrim ileri düzeyde endüstrileşmiş ve siyasal demokrasi kültürüne sahip ülkelerin gündemindedir. Dolayısıyla, ekonomik ve sosyal açıdan yeterince gelişmemiş ülkelerin işçi sınıfları demokratik devrim sürecinde iktidarı hedefleyemezler (Aydınoglu, 2011: 74). Bunun yerine burjuvazinin iktidarı almasına imkân vermeli ve sosyalist devrimleri hazırlayacak imkânları yaratmalıydılar.

1905’te patlak veren Rus Devrimi, işçi ile köylünün rolünü somut devrim koşullarında tartışılmasını sağladı. Lenin’e göre işçi sınıfının görevi, yoksul köylülükle birlikte bir “işçi-köylü demokratik diktatörlüğünü kurmaktır. Bu politik hedef sadece sosyalist devrim koşullarının oluşmasını sağlayacak yeni bir tarihsel aşamanın başlangıcını ifade edecekti. Troçki, Rusya’da işçi sınıfının iktidarı ele geçirme potansiyelinin burjuvaziye kıyasla çok daha güçlü olduğunu ve 1905 Devrim deneyiminin bunu kanıtladığını iddia etti. Troçki böylelikle, klasik “aşamalı devrim” anlayışının karşısına, “sürekli devrim” anlayışını öne çıkardı. Sürekli devrim teorisi diyalektik olarak birbirine bağlı üç temel sorunla alakalı teorik alanı tanımlar: (a) “Geri kalmış” ülkelerde proleter devrimin gerçekleşme imkânı; (b) burjuva-demokratik görevler diye tabir edilen görevleri işçilerin kendi güçlerine dayanarak, belirli sosyalist görevlerle kaçınılmaz bir uyum içinde üstlenmeleri sayesinde demokratik devrimden sosyalist devrime kesintisiz geçiş ve (c) devrimci sürecin uluslararası boyutta yaygınlaştırılması ve sosyalizmin dünya ölçeğinde inşa edilmesi (Löwy, 2016: 7-8). Buna göre, demokratik devrim için harekete geçen işçi sınıfı, kaçınılmaz bir şekilde iktidar

problemi ile karşılaşacaktır. Bu mevcut koşullar altında işçi sınıfı iktidarı alabilir ve almalıdır. Ancak, işçi sınıfı kurduğu iktidarını burjuva taleplerle sınırlamamalıdır. 1917 Şubat Devrimi, Lenin'in, 1905'te, ileri sürdüğü işçi ve köylünün demokratik diktatörlüğü tezi değiştirmesine yol açar, 1917 Nisan'ında kaleme aldığı *Nisan Tezleri*'nde (1992: 137-140) Lenin, Troçki'nin 1905'ten beri savunduğu pozisyona yaklaşır görünür. Aşamalı devrim ve sürekli devrim tartışmaları sonraki süreçte de güncelliğini koruyacaktır. 1919'da kurulan Komünist Enternasyonal az gelişmiş ülkelerde devrim sorununu ele aldığı, II. Enternasyonal'de geliştirilen aşamalı devrim modeli ile arasında mesafe koyar (Aydınoglu, 2011: 74-75).

“Aşamalı devrim” ya da “sömürge ve yarı-sömürge ülkelerde devrim” sorunu, 1925 Çin Devrimi vesilesiyle yeniden tartışıldığında, Lenin'in 1905 tarihli tezlerine doğru bir dönüş yapılır (Aydınoglu, 2011: 75) Bu dönüş, işçi sınıfının yeterince endüstrileşmemiş ülkelerde iktidarı ele almasının olanaksızlığını savunmak anlamına gelir. Buna göre, bu türden ülkelerde işçi sınıfı, sosyalist devrimi hayal etmemelidir; tersine devrimin kaderini, koşullara göre, milli burjuvaziden yoksul köylülüğe kadar bir dizi toplumsal kesimle paylaşmak durumundadır. Bu tarihten itibaren “aşamalı devrim” anlayışı, temel bir programatik ve stratejik ilke halini alır. İkinci Dünya Savaşının bitiminden itibaren bir dizi sömürge ve yarı-sömürge ülkelerde bağımsızlık, ulusal kurtuluş ve modernleşme mücadeleleri yükseldiğinde, yukarıda özetlenen tarihsel arka plan temelinde bu ülkelerin komünistleri, klasik “aşamalı devrim” anlayışını kendi gerçekliklerine uyarlamaya girişiler.

Kabul etmek gerekir ki, aşamalı devrim düşüncesinin kuramsal kökleri Marx'ta da, Lenin'de de az ya da çok mevcuttur. Ne var ki, aşamalı devrim stratejisinin az gelişmiş ülkelerde sosyalist devrimin gerçekleşmesi yönünde geçerli bir strateji olarak kabul edip, somut bir model olarak derinleştirilmesi ve bu düşüncenin Komünist partiler aracılığıyla dayatılması Stalinizm'in Sovyetler'e egemen olduğu koşullarda gerçekleşti (Satlıgan, 2006: 44). Dolayısıyla, aşamalı devrim stratejisi ile Stalinizm arasındaki tarihsel bağı görmemek gerçekçi olmayacaktır.

Türkiye'yi yarı-feodal, yan-bağımlı bir ülke olarak değerlendiren MDD hareketi, milli demokratik devrimi sosyalist devrimin inşasına giden süreçte ilk aşama olarak görüyordu. MDD'ciler işçi sınıfına bağlı ve nihai olarak sosyalist devrimi hedefleyen devrimciler olmakla beraber mevcut durumda Türkiye'de “baş çelişkinin” burjuva-proletarya çelişkisi olmadığı kanısındaydı. Çelişki, emperyalist güçler ve onların işbirlikçileri, yani işbirlikçi burjuvazi ve feodal toprak ağaları ile baskı altındaki ulus arasındaydı. M. Belli, Türkiye'nin toplumsal, ekonomik ve siyasal yapısını şöyle özetliyordu: “... Bugünün

Türkiye'si, dünün bağımsız, antiemperyalist, Kemalist Türkiye'si değildir. ...emperyalizme bağlı bulunan ticaret burjuvazisi, feodal unsurlarla uzlaşmıştır ve bu Komprador-Ağa ittifakı Türkiye'nin kumanda merkezlerini ele geçirmiştir. ...Milli Cephenin bir an önce, en derin ve geniş surette kurulması, uzuvlanması için, yaratıcı bir ruhla bütün ilericiler seferber olmalıdır" (Belli, 1962: 2). Anlaşılacağı üzere sosyalist devrim öncesinde anti-feodal, anti-emperyalist temelde farklı kesimlerin örgütlendiği bir geniş cephe stratejisinin gerekliliği savunulmaktadır.

Bu çerçevede Türkiye'yi "yarı-feodal", "yarı-bağımlı" bir ülke olarak değerlendiren bu siyasi hareket, "sosyalist devrim"i gerçekleşmesi sürecinde "milli demokratik devrim"i ilk uğrak olarak görüyordu. MDD'ciler işçi sınıfına bağlı ve nihai olarak sosyalist devrimi gerçekleştirmeyi hedefleyen devrimciler olmakla beraber tarihsel koşullar tarafından belirlenmiş verili ilişkiler göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'de "baş çelişkinin" burjuva ile proletarya arasında olmadığı görüşünü paylaşıyordu. Çelişki, emperyalist güçler ve onların işbirlikçileri, yani işbirlikçi burjuvazi ve feodal toprak ağaları ile baskı altındaki ulus arasındaydı. Devrim bu kesimler dışındaki bütün milli sınıflar ve zümrelerden oluşacak "milli cephe" içinde yürütülecekti (Ulus, 2015: 212).

MDD hareketi Kemalist Devrimi, ilerlemeci, demokratik ve milliyetçi şeklinde tanımlayarak genel olarak olumlu anlamlar atfetti. Kurtuluş Savaşı'na Doğu milletlerinin ulusal bağımsızlık savaşlarından biri gözüyle bakılıyordu. Asker-sivil zümrenin politik hâkimiyeti bu ilerici ve antiemperyalist gelenek nedeniyle önemsenmekteydi. Belli, *Türk Solu Dergisi*'nde "milliyetçilik" ile "sosyalizm" arasındaki ilişkiyi şöyle ifade etmişti: "...Kemalizmle sosyalizm arasında aşılmaz duvarlar yoktur (...) Milli gurur insanı sosyalizme götürür. En sağlam sosyalistler o yoldan geçmişlerdir (Belli'den aktıran Ulus, 2015: 219).

MDD'ciler, TİP liderliğine "demokratik devrim" yerine "sosyalist devrim" terminolojisi kullanmaları nedeniyle tepkide bulundular. Partinin feodal güçler, milli burjuvazi ve bürokrasinin mevcut durumdaki siyasal konumları ve rolleri hakkındaki görüşlerini eleştiriyorlardı. Ayrıca subayların da içinde olduğu Kemalistler MDD'de belirleyici rollere sahip olduğundan, yanlış söylemler kullanarak onları gücendirmemek, ürkütmemek ve mücadelenin dışına itmeme gerekiyordu (Ulus, 2015: 236).

Aydınlık dergisi ilk sayısında "milli cephe" stratejisini benimsemesini ve "küçük burjuva bürokrasisi" ile ittifak yapılması zorunluluğunu "dünya şartlarına", yani emperyalizm-ezilen halklar çelişkinine ve "Türkiye toplumunun sınıfsal yapısına" bağlıyordu (ASD, 1968: 25). MDD, işçi sınıfının "öncü" ve emekçi köylü sınıflarının "temel kuvvet" olduğu bir devrimdi ve işçi-köylü ittifakının yanına küçük burjuvazinin ve milli burjuvazinin de katıldığı milli

cephe politikasının izlenmesini bu durum “zorunlu” kılıyordu. İşçi sınıfı partisi “kendi ideolojik, politik, örgütsel bağımsızlığını sıkı sıkıya” korumalı ve diğer sınıf ve tabakaları devrime yöneltmeliydi: “...işçi sınıfının ve onun öncü partisinin öncülüğü olmaksızın milli demokratik mücadelenin kalıcı zaferlere ulaşması mümkün değil[idi]” (ASD, 1968: 246).

Türkiye’de milli cephe, emperyalizm ve işbirlikçilerinin ittifakına karşı bütün milli sınıflardan meydana geliyordu ve cephenin dünyadaki tabii müttefikleri diğer kurtuluş mücadeleleri, sosyalist devletler ve emperyalist ülkelerin proletaryası olarak belirlenmişti. Bu güçler ortak düşmana karşı “ortak bir cephede” toplanmıştı ve emperyalist sistemin çöküşü, kapitalizmin yıkılışı bütün dünya halklarıyla beraber Türkiye halkına da sosyalizme geçiş yollarını açacaktı. Türkiye “emperyalizmin hegemonyası altında” bulunduğu ve ülkede yer yer “feodal üretim ilişkileri hâkim olduğu” için devrimci mücadele milli demokratik devrim mücadelesi olarak belirlenmişti. Aydınlık çevresi proletaryayı menfaatleri bakımından “emperyalizme en zıt olan ve bütün gelişmelerin objektif mirasçısı” olarak gördüğü için, onu emperyalizme karşı mücadelede “en tutarlı, en güvenilir” devrimci güç olarak tanımlıyordu. Ayrıca “tarihsel koşullar” küçük burjuvazinin sivil-asker aydın kesimini emekçi sınıflarla ittifaka zorlamaktaydı.

Halil Berktaş bu bağlamda Sovyetler Birliği’nde üretilen ve Türkiye’de *Yön-Devrim* hareketinin desteklediği “kapitalist olmayan yol”un, kapitalist yol ile proleter devrimcilerin önerdikleri “uzun vadede sosyalizme yönelik” MDD stratejisi arasında bir üçüncü yol olduğuna dikkat çekti. Radikal küçük burjuva düşüncesi kendi iktidarını ve “temelde reformist programını” ulaşılabilecek en ileri aşama olarak görürken, proleter devrimciler için bu ancak asgari bir programdı. Berktaş da küçük burjuva radikalizminin zigzaglar çizen bir tutumda olduğunu vurguluyor, fakat yine de onu ilerici bir hareket ve güç olarak nitelendiriyordu. Bu iki sınıftan birinin azami, diğerinin asgari programı arasında ittifak oluştuğunda, “öncülük” konusundaki sorun artık “antagonist olmayan çelişki” olacaktı: Proleter devrimciler ile küçük burjuva radikalleri arasında öncülük konusunda mevcut çelişki, bu nedenle, antagonist olmayan bir çelişkidir; halk içindeki çelişkidir (Şener, 2015b: 198).

Berktaş bu saptamalardan sonra proleter devrimciler ile küçük burjuva radikalleri arasında öncülük konusundaki çelişkilerin seyrini ve çözümünü de aşamalandırmıştı. Buna göre, öncelikle iki politik akımın tarihsel şartlar uyarınca politika sahnesine çıkmaları, proleter devrimcilerin küçük burjuva radikalizmini daha tutarlı bir hale getirmek ve kendi programını geliştirmek için zorlaması, iki tarafın politik pratik içinde güç birliği yapmaları gerekiyordu. Bundan sonra “uzun ve birçok küçük burjuva atılımı ve zigzagı”, hatta birçok

geri dönüş ve başarısızlığı kapsayan, kitlenin de devamlı olarak sağdan sola kaymasıyla proleter devrimcilerin kitle üzerindeki etkisi artacaktı. Bu aşamada proleter devrimcilerin küçük burjuva radikalleriyle olan ilişkileri, bir “dostluk-destek-eleştiri” ilişkisi olmaktan çıkıp bir “dostluk-öncülük-eleştiri” ilişkisi haline dönüşecekti (Şener, 2015b: 198-199). Sonuç olarak sınıflararası işbirliğinin özünü işçi ve köylü kitleleri oluşturuyordu; ama bundan önce politik pratik içinde küçük burjuva radikalleri ile “gruplar ve örgütler arası” güç birliği ve dayanışma gerekiyordu. Bu aşamada proleter devrimciler küçük burjuva devrimcileri ile yan yana olacaktı.

1965 seçimleri sonrasında TİP'in parlamentoya girişinin ardından Doğan Avcıoğlu ve Mihri Belli'nin başını çektiği TİP içinden bir muhalefet ortaya çıktı. Bu muhalefet kendi politikaları doğrultusunda TİP'i etkilemeye çalıştı. 1966 TİP Malatya Kongresi'nden sonra bazı MDD'cilerin, TİP'ten ihraç edilmeleri, MDD'nin ayrı bir hareket olarak devam etmesi sonucunu doğurdu. MDD grubu, siyasi faaliyetine Kasım 1967'de *Türk Solu* adlı dergisiyle daha sonra da Kasım 1968'den itibaren *Aydınlık* dergisini çıkarmaya başladılar. TİP'in çevresinde oluşan gençliğin büyük kesimleri bu yaşanan tartışmalar neticesinde TİP'ten koptu ve MDD hareketi içinde yer almaya başladılar. Ne var ki, tartışma MDD içinde de devam etti. Yaşanan tartışmalar neticesinde MDD'li kesimlerin çıkardığı *Aydınlık*; bir tarafta M. Belli ve arkadaşlarının oluşturduğu *Aydınlık Sosyalist* dergi, diğer tarafta D. Perinçek ve arkadaşlarının oluşturduğu çok büyük ölçüde de Mao'nun düşüncelerinin etkisinde kalan, Çin Komünist Partisi'nin uluslararası alanda yarattığı prestiji kullanıp Türkiye özelinde ideolojik ve politik düzlemde daha ileri bir mevzi kazanarak gelişebileceğini yönünde politik bir çizgi izleyen *Proleter Devrimci Aydınlık* (PDA) şeklinde iki ayrı dergi olarak çıkmaya başladı (Çakır, 2017: 147). FKF 5. Olağanüstü Kongresi'nde Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (Dev-Genç) adını aldı ve 1 No'lu bildirisini yayınladı. Bu bildirisinin en önemli özelliği MDD stratejisinin açık bir şekilde kabul edilmiş (Yıldırım, 2008: 370) olmasıydı. Sosyalist devrimin Türkiye'de nasıl gerçekleşeceği tartışması bu örgütsel faaliyet içinde de devam etti. Böylece, sosyalist sol'da silahlı mücadeleyi savunan “ordu”, “parti”, “cephe” şeklinde adlandırılan ve kendi meşruluk alanlarını oluşturan yasadışı örgütler ortaya çıktı (Çakır, 2015:36). Devrimci Gençlik içinde faaliyet gösteren ve daha sonra kendi politik hattını oluşturan ilk silahlı örgütler: THKO (Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu), THKP-C (Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi) ve TİİKP (Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi) oldu.

Hükümet, DİSK'in önderlik ettiği siyasal sendikacılığı, TÜRK-İŞ lehine bir yasa çıkararak tahrip etmeye karar verdi. Buna göre, DİSK'in (Devrimci İşçi Sendikası) varlığına son verip hükümet yanlısı Türk-İş'i desteklemektir. İşçiler 15-16 Haziran 1970'te geniş ve kendiliğinden bir gösteriyle yasaya tepki gösterip

hükümet politikalarını protesto (Ahmad, 2014: 174-175) etmeye başladılar. Bu protestolar askeri birlikler tarafından sert biçimde bastırıldı (Zürcher, 2009: 371). Bu müdahalenin en önemli sonucu sol gruplar arasında orduya atfedilen ilerici rolünün sorgulanmasına ve sosyalist devrim sürecinde işçi sınıfının öncü rolünü yeteri kadar dikkate almayan sol hareketlerin kendi politikalarını gözden geçirmelerine neden oldu. Emekçilerin gerçekleştirdiği kitle eylemlerinin hâkim sınıflar açısından bakıldığında mevcut düzeni tehdit edici boyutlara ulaşması sonucu o güne kadar genel kabul gören MDD stratejisini belirleyen temel ilkelerin dışına çıkmadan, ama belli noktalarda farklılıklar gösteren çeşitli stratejiler geliştirilmeye başlandı. Bu stratejik bakışın en önemli teorik sonucu işçi sınıfının mücadelesinin öneminin artması iken, pratik sonucu ise, silahlı mücadelenin siyasal iktidarın ele geçirilmesi noktasında belirleyici olmaya başlamasıydı. Silahlı mücadelenin çizdiği politik hattın yoğunlaştığı ana eksen “halkın hoşnutsuzluğu” ile “devlet” arasındaki suni dengenin küçük kuvvetlerin uzun erimli bir mücadele sonucu oluşturacağı öncü savaşıyla aşındırıp, zamanla halkın geniş kesimlerinin de dâhil olduğu ve nihai zafer olan iktidarın fethiyle sonuçlanacak halk savaşının başlatılmasıydı.

MDD hareketi içinden çıkan THKO'nun amacı köylülerin çoğunlukta olduğu bir ülkede kırlardan kentlere doğru genişleyerek öncü savaşını halk savaşına dönüştürmektir. Bu devrim stratejisi özü itibarıyla MDD'nin ideolojik ve politik içeriğinden farklı bir şey değildi. Sosyalist devrimin gerçekleşmesi yönünde zorunlu olduğuna inandıkları aşamalı devrim stratejisinin taşıdığı önem kuramsal açıdan MDD düşüncesi içinde önemli bir yer tuttuğundan; devrim ve karşı devrim mücadelesi şeklinde ifade ettikleri tarihsel kutuplaşmada kendilerini sekteye uğramış ulusal devrimci girişimin bir tamamlayıcısı olarak görmekteydiler. THKO kendisini tarihsel olarak yarım kalmış ulusal devrim hareketinin bir tamamlayıcısı olarak nitelediğinden mahkemeye verdikleri savunmayı şu şekilde yaptılar: “*Ulusal varlığımızı yok etmek isteyen emperyalizm ve yerli ortaklarına karşı, Milliyetçi ve devrimci sınıfların takip etmeleri gereken Milli Demokratik Devrim stratejisi, hareketimizin çizgisidir*” (Çelenk, 2013: 454-455).

İktidar mücadelesini çevreleyen kuramsal tartışmalar bu iki grup ile sınırlı kalmayıp, her bir grup içinde de devam etti. Stratejik farklılıklar önce ASD içinde sonra da PDA içinde bölünmelere yol açtı.

Aydınlık yazarlarından Hikmet Kıvılcımlı, kapitalist üretim ilişkilerinin yıkılıp yerini sosyalist bir yapıya bırakmasını demokratik devrim aşamasının tamamlanmasına bağlamıştı. Kıvılcımlı sosyalist devrimin başarısını da esas olarak devrimci işçi partisinin kurulmasıyla doğrudan ilişkilendirmişti (Ulus, 2016: 343). Bu düşünceye de uygun olarak 1950'de Vatan Parti'ni kurdu. 1968'den sonra da kendini sosyalist olarak ifade eden farklı kesimleri *II. Kuvayi*

Milliyecilik olarak tanımladığı anti-emperyalist çatı altında toplamaya çalıştı. Ona göre, *I. Kuvayi Milliyecilik* komprador burjuvazi ile derebeyliğin egemenliğine karşı verilen bir mücadeleyken, *II. Kuvayi Milliyecilik* ise, finans-kapitalistlerle derebeyi artıklarının sömürüsüne karşı verilmeliydi. 1920'lerdeki komprador burjuvazinin egemenliğini 1960'larda finans kapitalin egemenliğine bırakmış olsa da, devrim aşamasının "demokratik devrim" olması gerektiğini düşünüyordu (2016: 344-345).

Kıvılcımlı'nın işçi partisi kurma önerisine gerekli ilginin gösterilmemesi sosyalist çevrelere yönelik yaptığı eleştirilerle sonuçlandı. Kıvılcımlı, *Yön* hareketini 30'lu yıllarda kurulmuş *Kadro* hareketine benzeterek devletçi olmakla ve devleti sınıflar üstünde ayrı bir güç olarak görmekle birlikte devrimci sorunun iktidar sorunu olduğunu, bir toplumun sosyalist mi kapitalist mi olacağına siyasal iktidarı ele geçiren sınıfın yönelimine bağlı olduğu gerçeğini göremediği gerekçesiyle eleştiriliyordu (Ulus, 2016: 344).

Kıvılcımlı, "Minima Programı-Demokratik Devrim-ABA'cı TİP Oportünizmi" (1970: 39-54) başlıklı yazısında TİP'i, ülkenin içinde bulunduğu demokratik aşama yerine doğrudan sosyalizme geçişi savunmasını, ayrıca yukarıdan ve aşağıdan şeklinde ayrımlar yaparak farklı mücadele biçimlerinin reddetmiş olmasını oportünizm olarak eleştirdi. MDD hareketi ise, proletaryaya gereği kadar güvenmediği için sınıf temelli bir parti kurulamamıştı (Ulus, 2016: 344-345).

Kıvılcımlı, Mao'nun kuramsal çözümlerinin Çin'in kendine özgü iç savaş koşullarında geliştirildiğini ve dolayısıyla Türkiye'de geçerli olamayacağını ileri sürüp, Perinçek'in öncülük ettiği Aydınlikçılarını da eleştirdi (2013:41-52). Kıvılcımlı, bazı noktalarda devrimci gençlere belli noktalarda daha yakın olmakla birlikte onları küçük burjuva radikalizmin etkisi altında maceracı hareketler olarak niteledi (Ulus, 2016: 346). 2 Şubat 1971 tarihli "Yeter Be!" (1971) başlıklı yazısında İşçi-köylü-esnaf-aydın ve halk gruplarının "Devrimci Derleniş Komiteleri" kurması gerekliliğini ileri sürdü.

Yukarıda ifade edildiği üzere Kıvılcımlı, finans kapitalizmin egemen olduğu bir ülkede Sosyalist iktidar mücadelesinin işçi sınıfının öncülüğünde, köylünün yedek güç şeklinde konumlandırarak yürütülmesi gerektiğini ileri sürdü. O'nun sosyalist iktidarın inşasına giden süreçte sınıflar (işçi ve köylü) arasındaki ittifakın nasıl kurulması gerektiğine ilişkin geliştirdiği kuramsal çözümleri özgün düşünceler olmayıp, Ekim Devrimine giden tarihsel uğrakta *İki Taktik* (2007: 77-89) adlı çalışmasında Lenin tarafından dile getirilmişti. Ne var ki, onun bu düşüncesini kendi içinde tutarsız haline getiren hâkim sınıf teşhisi ile iktidar stratejisi arasındaki çelişki oluşturur. Şöyle ki,

finans kapitalin egemen olduğu bir ülkede sosyalist iktidarın inşası işçi sınıfının öncülük ettiği köylü ittifakına bağlı olarak gerçekleşecekse, demokratik devrim aşamasının tamamlanmasına neden ihtiyaç duyuluyordu? Kapitalist üretim tarzının hâkim üretim tarzı olarak kabul edildiği ve işçi sınıfının öncülük ettiği bir toplumsal dönüşüm sürecinde siyasal beklenti burjuva taleplerle sınırlandırmayıp, sosyalist devrimin gerçekleşmesi şeklinde olmalıydı. Mihri Belli ve Hikmet Kıvılcımlı'nın düşünceleri Mahir Çayan ve oluşturduğu grup tarafından kabul edilmedi. MDD içinden çıkan bu grup kısa süre içinde THKP-C'yi (Türkiye Halk Kurtuluş Partisi/Cephesi) kuracaktır (Gürel, 2006: 21).

THKP-C'yi gizli ve dar bir gerilla hareketi şeklinde açıklamak tarihsel ve toplumsal durumu tam anlamıyla yansıtmaz. Bu devrimci örgütsel faaliyet Türkiye toplumsal muhalefetinin kendine özgü tarihsel dinamikler içinde yükselme fırsatı bulduğu geniş bir alanda yürütülen yaygın, açık ve militan sürecinin içinden (Yurtsever, 2008: 132-133) gelişerek ortaya çıktı.

Mahir Çayan işçi sınıfının öncülüğünü kabul etmeden milli demokratik devrim düşüncesinin savunulamayacağını belirterek Perinçek grubunun çizgisini keskin bir dille eleştirdi. Çayan, MDD teorisinin “Marksist-Leninist kesintisiz devrim teorisi” olduğunu ileri sürdü. O'na göre bu teorinin temelinde burjuva sınıfının artık tarihi (yani ilerici, demokratik, devrimci) misyonunu yitirmiş olduğu, (emperyalist) evrede burjuvazinin yapamayacağı demokratik devrimi müttefikleri ile beraber işçi sınıfının yapması ve sonra da bu sınıfın “sürekli devrim anlayışı” içinde “sosyalist devrime” yönelmesi düşüncesi yatıyordu (Şener, 2015b: 219) Çayan bu bağlamda “proletaryanın milli demokratik devrimde öncülüğü için objektif şartlar tam olgunlaşmamıştır” sözündeki “öncülük” kelimesinin hiçbir anlamı olmadığını, çünkü MDD'nin “ancak” proletaryanın öncülüğünde söz konusu olabileceğini ileri sürmüştü. Çayan'a göre işçi sınıfının öncü rolde olması, onun hemen devrimi yapabilecek durumda olması anlamına gelmiyordu. İşçi sınıfı, “müttefikleri” ile beraber “sürekli” bir mücadele içinde olacak ve bazen bozguna uğrayacak, yenilecek, ama sonunda kazandığı tecrübelerin de yardımıyla “müttefiklerinin başında devrimin kesin zaferini” sağlayacaktı (Şener, 2015b: 216-217).

Çayan, kuramsal çözümlerinin en önemli dayanak noktasını iç dinamiklerin kendine özgü süreç içinde gelişmemiş (Yurtsever, 2008: 175) olmasına dayandırır. Gelişen yerli-tekelci burjuvazi, iç dinamikle değil, emperyalizmle baştan bütünleşmiş olarak gelişmiştir. Böylece I. ve II. genel bunalım dönemlerinde bu ülkeler için dışsal bir olgu olan emperyalizm bu dönemde aynı zamanda içsel bir olgu haline gelmiştir (Çayan, 1995: 311). Bu yeni-sömürgecilik metodu, bir yandan emperyalizmin ülkeye iyice yerleşmesi (yani emperyalizmin sadece dışsal bir olgu değil aynı zamanda içsel bir olgu

haline gelmesi) sonucunu doğururken, öte yandan geri bıraktırılmış ülkelerde, geçmiş dönemlere kıyasla, izafi olarak -feodalizmin etkin olduğu, eski sömürgecilik dönemine kıyasla- belli ölçülerde pazarın genişlemesine paralel olarak toplumsal üretim ve nispi refahı artırmıştır. Bunun sonucu olarak, geri-bıraktırılmış ülke içindeki çelişkiler görünüşte yumuşamış (feodal döneme kıyasla) halk kitlelerinin düzene karşı tepkisi ile oligarşi arasında suni bir denge kurulmuştur (Çayan, 1995: 316).

Sanayi devriminden geçmiş olan emperyalist-kapitalist ülkelerdeki yönetim de, geri-bıraktırılmış ülkelerdeki yönetim de oligarşik yönetimdir (Çayan, 1995: 317). Emperyalist ülkelerdeki oligarşi, klâsik burjuva demokrasisini ve özgürlüklerini belli ölçülerde sınırlayabilmekte fakat asla özüne dokunmamaktadır. Bu ülkelerdeki oligarşinin niteliği finans oligarşisidir. Bizim gibi az gelişmiş ülkelerdeki oligarşik dikta ise, sadece finans kapitalin damgasını taşımamaktadır. Çünkü ülkedeki kapitalizm, kendi iç dinamiği ile değil, yukardan aşağıya geliştirilmiştir (Çayan, 1995: 317). Dolayısıyla yerli tekelci burjuvazi, daha baştan, emperyalizmle bütünleşerek gelişmiştir. Ancak, bu gelişen tekelci-burjuvazi tek başına emperyalizmle ittifakını sürdürerek emperyalist üretim ilişkilerini muhafaza edecek güçte değildir. Yabancı ve yerli tekellere zorunlu olarak bağlı olan toprak burjuvazisi ve feodal kalıntılarla yönetimi paylaşmaktadır (Çayan, 1995: 318). Bizim gibi ülkelerdeki oligarşik yönetim, rahatlıkla işçi ve emekçi kitlelerin demokratik hak ve özgürlüklerinin olmadığı tam bir dikta yönetimi ile ülkeyi yönetebilmektedirler. Buna sömürge tipi faşizm de diyebiliriz (Çayan, 1995: 318).

Oligarşi ile halkın düzene karşı memnuniyetsizlik ve genellikle bilinçsiz tepkileri arasında kurulmuş olan suni dengeyi bozmanın, kitleleri devrim saflarına çekmenin temel mücadele metodu silahlı propagandadır (Çayan, 1995: 324). Silahlı propaganda, askeri değil politik mücadeledir. Ferdi değil, kitlesel mücadele biçimidir. Silahlı propaganda, belli bir devrimci stratejiden hareketle, emekçi kitlelere elle tutulur, gözle görülür maddi ve somut eylemlerden hareketle, soyuta gider (Çayan, 1995: 324). Silahlı propaganda, kitlelerin dikkatini devrim hareketine çeker, uyuşturulmuş, pasifize edilmiş kitlelerde kıpırdanma yaratır. Silahlı propaganda, kır ve şehir gerilla savaşı ile psikolojik ve yıpratma savaşını içerir. Klâsik politik kitle mücadelesi ile silahlı propaganda birbirini izler ve birbirinin içinde, birbirine bağımlıdırlar, her biri diğerini karşılıklı etkiler. Silahlı propagandanın dışındaki öteki politik, ekonomik, demokratik mücadele biçimleri silahlı propagandaya tabidir ve silahlı propagandaya göre biçimlenirler. İşte silahlı propagandayı temel, öteki politik, ekonomik ve demokratik mücadele biçimlerini, bu temel mücadele biçimine tabi olarak ele alan devrimci stratejiye, Politikleşmiş Askeri Savaş Stratejisi denir (Çayan, 1995: 325).

Çayan, “Proletaryanın Türkiye’de MDD’ye öncülük etmek için objektif şartları oluşmuştur” derken bunun fiili bir öncülük olmadığını vurguladı. Çayan bununla “Türkiye’nin erişmiş olduğu iktisadi gelişme seviyesi, MDD stratejisine uygundur” diyordu (Gürel, 2006: 120). Türkiye proletaryasının “pratikte öncülüğü”, fiili öncülüğü için proletaryanın “sübjektif şartlarının” olgunlaşmış olması gerekiyordu (Gürel, 2006: 121).

Silahlı mücadeleyi başlıca mücadele biçimi kabul eden THKP-C ve THKO’nun “teorik, politik ve pratik” çizgilerini “darbeci, maceracı, terörist ve anarşist” olarak niteleyen Perinçek ve arkadaşları TİP içerisinde yürütülen ve çeşitli kesimlerin oluşturduğu devrimci muhalefetten kopan proleter devrimci adında bir çevre oluşturarak, TİP’ten kopuşa düşünsel düzeyde ilk adımlarını attılar (Bektaş, 2010:574). Mahir Çayan’ın, “Mili demokratik devrimde önderliğin proletaryaya ait olduğu” savına karşı, “Türkiye proletaryası mili demokratik devrime öncülük edebilecek objektif ve sübjektif şartlara tam sahip değildir” görüşünü ortaya atarak, sosyalist hareket üzerindeki etkinliklerini azalttı; “geniş kitlesel ilişkiler açısından, her konuda ortak bir dil kullanan, ortak davranan dar bir çevreye” dönüştüler (Bektaş, 2010: 575).

Doğu Perinçek ile Ömer Özerturgut hemen bir parti kurulmasını isterken, Şahin Alpay ve Halil Berktaş yalnızca aydınlara dayanacak parti girişimine karşı çıktı. Gün Zileli, Oral Çalışlar ve İbrahim Kaypakkayâ ise şehirde parti kurulamayacağını, köylülük bölgelerde mücadeleyi olgunlaştırdıktan sonra bu harekete dayanarak partinin inşa edilmesi gerektiğini ileri sürdü. Tüm bu tartışmalar sonunda TİİKP (Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi) kuruldu. Parti kurulduktan bir süre sonra 12 Mart 1971 muhtırası verildi. Bu olağanüstü durum parti içinde bir dağınıklık yarattı. Bu esnada parti içinde bölünmeye neden olacak bir muhalefet başladı. TİİKP’nin çizgisini “sağcı, teslimiyetçi, işbirlikçi” olarak niteleyenlerden Garbis Altınoğlu, Adil Ovalıoğlu, Ağustos 1971’de; İbrahim Kaypakkaya, Muzaffer Oruçoğlu ve arkadaşları Şubat 1972’de TİİKP’den ayrıldılar (Kaypakkaya, 2015: 57-107). Aynı yılda Türkiye Komünist Partisi/Marksist Leninist (TKP/ML) Koordinasyon Komitesi’ni oluşturulmasıyla sonuçlandı (Bektaş, 2010: 576). Bu hareket, Kemalizm ve Kürt sorununa yaklaşımıyla diğer sosyalist hareketlerden ayrıldılar. Yaptıkları açıklamada kurulan örgüte verilen bu adım onları “her türlü sosyalizm düşmanlarından, sosyal şovenizmden, revizyonizmden, oportünizmden, anarşizmden ve reformizmden kesin olarak ayıracakları[nı]” (Kaypakkaya, 2015: 63) ifade ettiler.

Kaypakkaya, Türkiye’ye ilişkin geliştirdiği kuramsal çözümlerini ana hatlarıyla şöyle ortaya koymuştu: “Cumhuriyet..., komprador burjuvazi ve büyük toprak ağalarının faşist diktatörlüğü olduğunu; ...Yarı-sömürge, yarı-

feodal ülkelerde faşizm, emperyalizme bağımlı sınıfların, yani komprador burjuvazi ve toprak ağaları sınıfının ortaklaşa diktatörlüğü [olduğunu]; Türkiye gibi ülkelerde faşizm sürekli. Parlatentonun muhafaza edilip, incir yaprağı olarak kullanılması ya da kimi dönemlerde buna ihtiyaç duyulmayıp, askeri diktatörlük biçimi ile sahneye çıkılması işin özünü [değiştirmeyeceği]" (Kaypakkaya, 2018: 20-21) idi.

Gramsci, hegemonya krizinin başlıca öğelerini şöyle belirtir: (a) sınıfsal egemenlik tarzında önceden rıza ya da iknaya dayalı olan üstünlük biçimi yerini doğrudan baskı biçimlerine bırakır, (b) kriz, tarihsel blokun temel yapı ve üstyapı uğraklarını kuşatır, (c) temelleri derinlerde olan bir temsil krizi baş gösterir, (d) egemen sınıf, baskıya dayalı olağandışı yöntemlere başvurmak zorunda kaldığından ötürü siyasal ortam kırılğan bir hale gelir (Yetiş, 2009: 121-172).

12 Mart 1971 Muhtırası, Türkiye’de ortaya çıkan hegemonya krizinin askerî bir darbeye aşma teşebbüsünün bir sonucudur. İşçi sınıfının, köylülüğün, gençliğin, kamu çalışanlarının hareketleri ve mücadeleleri ve buna yönelik olarak tırmandırılan şiddet; bunların yanı sıra parlamentodaki partiler arasında yaşanan bölünmeler; devletin organları arasında meydana gelen kopmalar, karşı karşıya gelmeler; hâkim sınıf temsilcilerinin mevcut hükümetin temsil kabiliyetini yitirdiğine ilişkin açıklamaları; ekonomide meydana gelen ve aşılması gitgide zorlaşan tıkanmalar Gramsci’nin ifade ettiği manada “hegemonya krizi” olarak adlandırabiliriz (Atılğan, 2015: 637).

4. SONUÇ

Marx, kapitalizmin rekabetçi aşamasında sömürgecilik sorununa İngiltere ile İrlanda, Çin, Hindistan arasında kurulan eşitsiz iktisadi ilişkiyi kapitalizmin ulaştığı gelişmişlik düzeyine bağı bir şekilde değerlendirdi. O’nun nihai hedefinin bir üretim biçimi olarak kapitalizmin aşılması üzerine kurulduğundan, gelişmiş Batılı kapitalist ülkelerin, kendine özgü dönüştürücü toplumsal dinamiklerden yoksun olan azgelişmiş ülkelerin tarıma dayanan geleneksel tarzdaki üretim yapılarının tasfiyesine dönük bir dış müdahaleyi olumlu karşılıyordu. Marksist literatür içinde üretim tarzının ilerici ya da gerici nosyonlar üzerinden değerlendirilmesinin ölçütü üretim ilişkilerinin ulaştığı gelişmişlik düzeyi ile ilgili bir durumdur. Bu çerçevede değerlendirildiğinde bir özne olarak burjuvazinin geleneksel yapıları dönüştürücü toplumsal işlevi ve üretim ilişkilerinin geliştirmesi manasında kapitalizmin ilerici rolü önemli bir yere sahiptir. Ne var ki, Lenin bu düşüncenin kapitalizmin gelişmişlik düzeyi dikkate alındığında geçerli olamayacağını ileri sürdü. Zira, emperyalist aşamada ne kapitalizm ne de devrimci bir özne olarak burjuvazinin ilerici bir rolü olabilirdi. Lenin, emperyalizm şeklinde kavramsallaştırdığı kapitalizmin tekelci aşamasında ezen ve ezilen uluslar arasındaki çelişkinin Marx’ın içinde

bulunduğu kapitalizmin rekabetçi aşamasından farklı bir şekilde ele alınmasının gerekliliğini vurguladı. Onun bu bakış açısı, az gelişmiş ülkelerdeki çeşitli devrimci hareketlerin yürüttüğü iktidar mücadelelerine dayanak oluşturdu. Emperyalist aşamada burjuvazi tarihsel olarak devrimci vasfını yitirdiğinden artık ilerici değil, gerici bir sınıftı. Türkiye’de 60’lı yılların ortalarında kitlesel bir nitelik kazanan sol-sosyalist hareketler gelişmiş Batılı kapitalist ülkelerin müdahalelerine karşı çıkarken, çok defa Leninist düşüncelerden hareketle bir politik duruş sergilediler. Dahası, Türkiye’deki sosyalist hareketlerin bir kısmı iktidar mücadelesine yönelik geliştirdikleri “stratejik” ve “taktik” temeldeki argümanlarını Lenin’in düşüncelerine dayandırdılar.

Bu çalışmadan çıkarılacak temel sonuç kapitalizmin en yüksek aşaması olarak tanımlanan emperyalist aşamada yürütülen sosyalist mücadelenin, kapitalizmin rekabetçi aşamasında Marx’ın düşüncelerinden farklı bir eksene oturuyor olmasıdır. Bu farklılık Lenin’in düşüncesinde, parti örgütlenmesinden başlayıp iktidar mücadelesine kadar uzanan geniş bir alanı kapsar. Bu düşüncelerin Türkiye’deki çeşitli sol-sosyalist hareketler üzerindeki etkisi çeşitli düzeylerde ortaya çıkmıştır. O kadar ki, Ekim Devrimi süresince ve sonrasında önemini kuruyan “aşamalı devrim” ve “sürekli devrim” tartışması, TİP ile MDD ve *Yön* hareketi arasındaki en temel kuramsal tartışmayı oluşturur. Dahası TİP içinde keskin tartışmalara neden olan B. Boran, S. Aren ile M. A. Aybar arasındaki temel tartışmalar özünde Leninist argümanlara sahip çıkılıp veya reddetmek üzerinden gerçekleşti. Aybar’ın “Güler Yüzlü Sosyalizm” ifadesi Sovyet uygulamalarına bir tepki niteliği taşımaktaydı.

Sosyalist bir devrimin gerçekleştirilmesi sürecinde, emperyalizmin ilerici bir yönünün olmadığı kabul edildiğinden ilk proletarya devriminin kapitalizmin en gelişmiş olduğu, demokrasinin ve kültür seviyesinin en ileri düzeyde olduğu ülke(ler)de gerçekleşeceğini beklemek yanlıştı. Lenin’in, emperyalist aşamada sosyalist bir devrimin gerçekleşmesinin üretim ilişkileri açısından kapitalizmin görece daha az geliştiği Batılı olmayan az gelişmiş ülkelerde de mümkün olabileceği yönündeki kuramsal çözümlemesinin Türkiye özelindeki karşılığı *Yön*, MDD ve TİP’in yanı sıra yasa dışı sol örgüt önderlerince geliştirilen çeşitli versiyonlar altında ortaya çıktı. Ekim Devrim pratiğinde ortaya çıkan bu Leninist çözümler, sonrasında da büyük tartışmalara yol açacak olan kendi içinde örtük olarak önemli bir varsayımı barındırıyordu: “Tek ülkede sosyalizm”. Bu, bir tercih değil, zorunluluktan. Kapitalizmin eşitsiz gelişme yasasının bir sonucu olarak sosyalist devrim önce ulusal sınırlar dâhilinde gerçekleşmeli ve emperyalist saldırıya karşı güçlendirilmeliydi. Bu strateji Türkiye solu tarafından büyük ölçüde kabul gördü. Dolayısıyla, tek ülkede sosyalizm anlayışı katı bir ulusalcı düşünceye dayandığından Türkiye solunun evrenselci bir bakış açısının gelişmesine engel oldu. Geleceğe ilişkin tüm umutlar

ulusalcı bir bakış açısı üzerinden anlam kazandı. Burjuvazinin sivil ve askeri alandaki çeşitli uzantılarıyla bir ittifak arayışına girildi.

Yön hareketine göre, Cumhuriyet'in ilanından sonra Türkiye'de, büyük toprak ağası, komprador burjuvazi ve tefeci egemenliğine son verecek düzenleme tedbirlerine gitmeden bir millî kalkınma yoluna girdi. Kalkınma girişimi zamanla bu tutucu toplumsal güçlerin kuvvetlenmesine yol açtı. Kuvvetlenen bu güçler, ilk fırsatta millî kalkınma yolunu bırakıp yabancı sermayeye sığındılar. Böylece, millî kalkınma modeli sekteye uğradı. Bu hareketim temel amacı hızlı bir şekilde kalkınmayı sağlamaktır. Ne var ki, bunun karşısındaki en büyük engel az gelişmişlik sorunudur. İşçi sınıfının yeteri kadar gelişmediği bir ülkede sosyalizmin bir kalkınma projesi olarak hayata geçirilmesini, Kemalist nitelikleri az çok koruyan sivil ve askeri alandaki burjuvazinin milli unsurlarıyla kurulacak bir ittifaka dayandırıldı. Dolayısıyla, *Yön* hareketi küçük bir aydın kesiminin farklı konuların tartışmasına imkân yaratan entelektüel bir platformunun ötesine geçip, bir kitle hareketine dönüşmedi.

MDD hareketi aşamalı devrim stratejisinin gerekçesini şu şekilde özetliyordu. Birincisi, Türkiye kapitalizmin fazla gelişmediği, feodal ve yarı-feodal ilişkilerin hâkim olduğu bir ülkeydi. İkincisi, Türkiye'nin geri kalmasının nedeni burjuva demokratik devriminin henüz tamamlanmamış olmasıydı. Üçüncüsü, Türkiye'nin dışa bağımlı ekonomisi onun kalkınmasının karşısında büyük bir engel oluşturmaktaydı. Dördüncüsü, güçlü ulusal burjuvazinin ve bilinçli işçi sınıfının bulunmadığı bir ülkede sadece işçi sınıfına dayalı bir devrim stratejisini hayata geçirmek mümkün değildi. Türkiye somutunda sosyalist devrim mücadelesinin başarıya ulaşması için yarıda kalmış burjuva devriminin tamamlanması bir zorunluluktur. Bunun için de toplumun tüm ileri güçlerini içine alacak şekilde örgütleyip "geniş cephe" stratejisini hayata geçirmek gerekiyordu. Sosyalist devrim ise daha sonraki bir aşamaydı.

TİP ise, MDD ve *Yön* hareketinden tamamıyla farklı olarak Türkiye'nin kapitalistleşmiş bir ülke olduğu noktasından hareketle doğrudan sosyalizme geçilebileceğini ileri sürdü. Dolayısıyla da işçi sınıfıyla kurulacak ittifak temelinde çeşitli politikaları hayata geçirmeye çalıştılar.

Kedisini sosyalist olarak tanımlayan bu siyasi hareketler ile iktidarın ele geçirilmesi noktasında az ya da çok, açık ya da örtük bir şekilde ilerici olarak tanımladıkları sol-Kemalist kesimler arasında ittifak kurulmasını kolaylaştırdı. Özellikle de ilerici veya devrimci olarak tanımlanan "subaylar" ile kurulması öngörülen ittifak toplumsal muhalefetin Kemalizm üzerinden sisteme entegre edilmelerine yol açtı. Dahası, sivil toplum uğrağında işçi sınıfının henüz güçlü bir karşı hegemonya yaratamamış olmasına karşın, mili burjuvazi ve köylülük ile kurmaya çalışılan ittifak devrimin geleceğine ilişkin bir belirsizlik yarattı. Bu

siyasi pratiğin ideolojik gerekçeleri ise “aşamalı devrim stratejisi” ve “tek ülkede sosyalizm” düşüncesi oluşturmaktadır. Stratejik ve taktik temelde şekillenen saflaşmalar da esas olarak bu şekilde ortaya çıktı.

15-16 Haziran günlerinde gelişen işçi eylemleri sol içinde mevcut olan tartışmalara farklı bir boyut kazandırdı. Bu eylemlerin en önemli sonucu “işçi sınıfının öncülüğü”, “ordunun rolü”, “devletin işlevi” konusunda o ana kadar yapılan yorumlardan farklı değerlendirmelere bir zemin hazırlamış olmasıdır. Dönemin gençlik liderlerinden M. Çayan, MDD ve *Yön* hareketini sol içinde sağ sapma ve TİP’i de revizyonist bir hareket olarak eleştirdi. Çayan, Lenin’in düşüncesinden hareketle, proletarya devriminin emperyalist aşamada barışçıl yoldan gerçekleşmesinin mümkün olmadığını, bunu savunan partilerin proletarya diktatörlüğünden vaz geçmiş sayılacağını, “Aren Oportünizmin Niteliği” başlıklı yazısında ortaya koydu. Diğer bir değerlendirmesinde ise, milli demokratik devrime öncülük edecek öznel ve nesnel şartların olmadığı gerekçesiyle işçi sınıfının ikinci plana itilmesini kabul etmedi. Bu tez iktisadi koşulların gelişmemiş olmasından ötürü bir proleter devrimin gerçekleşmesini olanaksız görüyordu. Çayan’a göre, Lenin bu tezdən kopmuş, “kesintisiz devrim” kavramını geliştirmiştir. O’na göre, kesintisiz devrim, burjuva demokratik devrimini tamamlamamış bir ülkede, tarihsel olarak devrimci rolünü yitirmiş burjuvazinin gerçekleştiremediği devrimleri proletarya aracılığıyla gerçekleştirmesi ve devrimi hızlı bir şekilde sosyalist devrime dönüştürmesidir. Proletaryanın öncülüğünden kastedilen, fiziki değil, ideolojiktir; bu çerçevede köylülük temel güç, proletarya önder güç olarak kavranır. Dolayısıyla, O’nun bu düşünceleri küçük burjuva (mili burjuvazi) ve sol-Kemalist (ordu) kesimlerle ittifak kurmayı hedefleyen MDD ve *Yön* hareketinden kesin bir kopuşa işaret eder. Türkiye özelinde geçerli olan devrim stratejisi de “kesintisiz devrim” stratejisidir. Lenin’in düşüncesinden hareketle geliştirdiği bu devrim stratejisinin hayata geçirilmesi ise, devrimci şiddetle mümkün olacaktır. Siyasal iktidarın ele geçirilmesi noktasında devrimci şiddetin bir yöntem olarak kabul edilmesi Türkiye solu içinde bir kırılma yaratacaktır.

KAYNAKÇA

Ahmad, Feroz (2014), *Modern Türkiye’nin Oluşumu* (İstanbul: Kaynak Yayınları).

Atılgan, Gökhan (2008), *Yön Devrim Hareketi, Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar* (Ankara: Yordam Yayınları).

Atılın, Gökhan (2010), Behice Boran, Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı (Ankara: Yordam Yayınları).

Atılın, Gökhan (2015), "Sanayi Kapitalizmin Şafağında", G. Atılın, C. Saraçođlu, Ateş Uslu (Der.), Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat (İstanbul: Yordam Yayınları).

Avcıoğlu, Doğan (1961) "Yön Bildirisi", Yön, 1, Aralık, 12-3.

Avcıoğlu, Doğan (1962), "Rejim ve Atatürkçülük", Yön, 6, Ocak, 3-4.

Avcıoğlu, Doğan (1965), "Hükümet Ne Yapıyor?", Yön, 110, Mayıs, 6-9.

Avcıoğlu, Doğan (1966), "27 Mayıs", Yön, 165, Mayıs, 3.

Avcıoğlu, Doğan (1998a), Türkiye'nin Düzeni 1 (İstanbul: Tekin Yayınları).

Avcıoğlu, Doğan (1998b), Türkiye'nin Düzeni 2 (İstanbul: Tekin Yayınları).

Aybar, Mehmet Ali (2013), "Türkiye Sosyalizmi", Türkmen, Emir Ali (Der.), Türkiye Sosyalist Solu Kitabı, 20'lerden 70'lere Seçme Metinler (İstanbul: Dipnot Yayınları): 127-167.

Aybar, Mehmet Ali (2014), Türkiye İşçi Partisi Tarihi (İstanbul: İletişim Yayınları).

Aydınoğlu, Ergun (2011), Türkiye Solu 1960-1980 (İstanbul: Versus Yayınları).

Bektaş, Mehdi (2010), Devrim Bitmeyen Sevda (Ankara: Arkadaş Yayanları).

Belge, Murat (2007), Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Sol, Cilt 8 (İstanbul: İletişim Yayınları).

Belli, Mihri [Mehmet Doğan] (1962), Sosyalizm Tartışmaları, Yön, (48), 2.

Belli, Mihri (1968a), "Çağdaş Dünya Şartlarının Tahlili", Aydınlık Sosyalist Dergisi, 1: 1-28.

Belli, Mihri (1999a), Mihri Bellinin Anıları: İnsanlar Tanıdım 1 (İstanbul: Doğan Kitap).

Belli, Mihri (1999b), Mihri Bellinin Anıları: İnsanlar Tanıdım 2 (İstanbul: Doğan Kitap).

Boran, Behice (1963), "Kestirme Yol Yoktur", Sosyal Adalet, 11, Mayıs, 3.

Boran, Behice (1969a), "Bürokrasi Üzerine Tartışmalar", Emek, 4, Haziran, 4-5.

Boran, Behice (2016), Türkiye ve Sosyalizm Sorunları (Ankara: Yordam Yayınları).

Bora, Tanıl (2017), Ceryanlar (İstanbul: İletişim Yayınları).

Brewer, Anthony (2011), Marksist Emperyalizm Teorileri (İstanbul: Kalkedon Yayınları).

Callinicos, Alex (2014), Emperyalizm (Ankara: Phoenix Yayınları) (Çev. İlkey Ata).

Çakır, Hüseyin (2015), Solda “Bir”lik Girişimleri ve Sosyalist Birlik Partisi Deneyimi (İstanbul: Belge Yayınları).

Çakır, Hüseyin (2017), Solda Yenilenme Deneyimi TİP-TKP Birliği ve Birleşik Komünist Partisi (İstanbul: Belge Yayınları).

Çelenk, Halit (2013), 1. THKO Davası, İnternet Edisyonu.

Çulhaoğlu, Metin (2015), Marksizm ve Türkiye Solu (Ankara: Yazılama Yayınları).

Ersan, Vehbi (2016), 1970’lerde Türkiye Solu (Ankara: İletişim Yayınları).

Feyzioğlu, Turhan (2004), Fikir Kulüpleri Federasyonu (İstanbul: Ozan Yayıncılık).

Gürel, Burak (2006), “1970’li Yıllarda Türkiye Solu”, Devrimci Marksizm, 2 Kasım: 7-40.

Güler, Aydemir (2012), Türkiye’de Sol Tarihinde Yöntem ve Tartışmalar (İstanbul: Yazılama Yayınları).

Karpat, Kemal (2007), Türkiye’de Siyasal Sistemin Evrimi 1876-1980 (Ankara: İmge Yayınları) (Çev. E. Soğancılar).

Kaypakkaya, İbrahim (2015), “TİİKP Program Taslağı Eleştirisi”, Türkmen, Emir Ali (Der.), İbrahim Kaypakkaya Kitabı (İstanbul: Dipnot Yayınları): 57-107.

Kaypakkaya, İbrahim (2018), Seçme Yazılar (İstanbul: Umut Yayınları).

Kıvılcımlı, Hikmet (1970), “Minima Programı-Demokratik Devrim-ABA’cı TİP Oportünizmi”, Devrim Zorlaması Demokratik Zortlaması (İstanbul: Köksüz Yayınları).

Kıvılcımlı, Hikmet (1971), “Yeter Bel!”, http://kutuphane.halkcephesi.net/Sosyalist_Gazete%20yayinlari/sosya41.html.

Kıvılcımlı, Hikmet (2013), Hikmet Kıvılcım'ının PDA “Doğu Perinçek ve o günkü Şürekâsı-avanesi üzerine” Eleştirisi (İstanbul: Derleniş Yayınları).

Kürkçü, Ertuğrul (1988), “Kapitalizm ile Komünizm Arasında Geleneksel Aydınlar: Yön Hareketi”, Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, 64, 2006-7.

Lenin, V. İ. (1992), Nisan Tezleri (Ankara: Sol Yayınları) (Çev. M. İlhan Erdost).

Lenin, V. İ. (1993), Ulusal Sorun ve Ulusal Kurtuluş Savaşları (Ankara: Sol Yayınları) (Çev. Yurdakul Fincancı).

Lenin, V. İ. (1996), Emperyalizm (Ankara: Sol Yayınları) (Çev. Cemal Süreyya).

Lenin, V. İ. (1998), Ulusların Kaderini Tayin Hakkı (Ankara: Sol Yayınları) (Çev. M. İlhan. Erdost).

Lenin, V. İ. (2007), İki Taktik (Ankara: Sol Yayınları) (Çev. M. İlhan Erdost).

Löwy, Micheal (2016), Sürekli Devrim Teorisi (İstanbul: Ayrıntı Yayınları) (Çev. Aslı Önal).

Karan, Muzaffer (1962), “Kemalizm ve Türk Sosyalizmi”, Yön.

Marx, Karl ve Friedrich Engels (1995), Seçme Yazışmalar, C. I (Ankara: Sol Yayınları) (Çev. Yurdakul Fincancı).

Satlıgan, Nail (2006), “TKP, Mihri Belli, Hikmet Kıvılcımlı”, Devrimci Marksizm, Sayı 2, Kasım: 40-50.

Soysal, Mümtaz (1962a), “Sağlarla Diyalogu”, Yön, 48, Kasım, 11.

Soysal, İlhami (1962b), “Ordu”, Yön, 43, Ekim, 7.

Suavi, Aydın ve Yüksel Taşkın (2017), 1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi (İstanbul: İletişim Yayınları).

Şener, Mustafa (2015a), “Mihri Belli: Devrim Mümkün ve Güncel!”, Türkmen, Emir Ali ve Ümit Özger (Der.), Türkiye Solundan Portreler (İstanbul: Dipnot Yayınları): 391-425.

Şener, Mustafa (2015b), Türkiye Solunda Üç Tarz-ı Siyaset YÖN, MDD ve TİP (Ankara: Yordam Yayınları).

Ulus, Özgür Mutlu (2015), Türkiye’de Sol ve Ordu 1960-1971 (İstanbul: İletişim Yayınları).

Ünsal, Artun (2002), Türkiye İşçi Partisi (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları).

Yetiş, Mehmet (2009), “Antoni Gramsci”, Çetin Veysel (Der.), Büyük Düşünürler C. 1 (İstanbul: Etik): 121-172; 155-157.

Yıldırım, Koç (2008), FKF Dev Genç Tarihi, 1965-1971 Belgelerle Bir Dönemin Serüveni (İstanbul: Doruk Yayınları).

Yurtsever, Haluk (2008), Yükseliş ve Düşüş Türkiye Solu 1960-1980 (Ankara: Yordam Yayınları).

Zürcher, Erik Jan (2015), Modernleşen Türkiye’nin Tarihi (İstanbul: İletişim Yayınları) (Çev. Yasemin Saner).